

A RUMÉN NYELV MAGYAR KÖLCSÖNSZAVAINAK MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI JELENTŐSÉGE

I.

Az Aldunától északra lakó rumének régóta tekintélyes számú magyar kölcsönszót használnak, mind az irodalmi, mind pedig a hétköznapi nyelvben.¹ Ezeknek a legkülönbözőbb fogalmi körökbe tartozó kölcsönzéseknek a számaránya ma Erdélyben a legjelentősebb; de Moldvában, ahol régi idők óta számos magyarul beszélő falu él² (főleg Bakóban és Románban), valamint Havasalföldön (Terra transalpina) is, ahol a középkorban jelentős magyar települések voltak (elsősorban Olténiában és Săcueniban), sűrűn kimutatható a magyar nyelv befolyása a legrégebb szlavón és rumén nyelvemlékek óta. A Kárpátokon túli és a XIV. században alapított havasalföldi és moldvai vajdaságokban még a középkor utolsó századaiban is erős és igazi úttörő munkát végző magyarság élt, melynek nyomai nemcsak a rumén nyelvben, az említett területek történeti helynévanyagában, hanem a későbbi idők fontos intézményeiben és életformáiban is fellelhetők.³

¹ Benkő J. erre vonatkozólag a következőket írja: »Multa etiam abs Hungaris mutuata est, quibus non in Transsilvania solum, sed et contermina Valachia utitur.« (*Transsilvania sive magnus Transsilvaniae principatus*. Vindobonae, 1778. 481). Ezt a jelentést K. G. Windisch is átveszi (*Geographie des Königreichs Ungarn*. Preßburg, 1780. 52–3). Domenico Sestini olasz utazónak is feltűntek a rumén nyelv magyar kölcsönszavai (*Viaggio da Costantinopoli a Bukaresti fatto l'anno 1779*. Roma, 1794). Vö. R. Ortiz: *Per la storia della cultura italiana in Rumania*. Bucarest, 1916. 140.

² Ld. a moldvai csángókról Mikecs L. könyvét: *Csángók*. Budapest, é. n. Kellő kritikával használandó Siculus könyve: *A moldvai magyarok őstelepülése, története és mai helyzete*. Pécs–Budapest, 1942.

³ Ld. erre vonatkozólag összefoglalóan Elekes L.: *Die Anfänge der rumänischen Gesellschaft*: AECO. VII (1941), 361–488. A 488. lapon olvassuk: »Das Rumänentum, auf der Suche nach einem ihm angemessenen, individuellen Wege, näherte sich im wellenförmigen Gange seiner Entwicklung

A magyar és rumén nyelv viszonyát csak akkor nézhetjük kellő távlatból, ha előbb röviden áttekintjük a két nép történelmének legfontosabb mozzanatait.

A honfoglalás idején a magyarság lovas és nagyállattartó pásztor-nép volt, a középkori ruménség pedig kisállattartó vándorpásztor-nép, éppen úgy mint az ősruménekkal fajrokon albánok. Géza fejedelem és az első magyar apostoli király, Szent István politikai és szervező tehetségének köszönhető, hogy a honfoglaló magyarság a Dunamedencében való letelepülése után nem a bizánci-keleti, hanem a római-nyugati kereszténységhez csatlakozott és az ezzel kapcsolatos életformákat vette át. Amikor a legelső gyér krónikák jelt adnak a Haemus-félszigeten itt-ott feltűnedező oláhokról, akkor Szent István már keresztény magyar államot szervez és megkapja a pápai koronát. Az ún. vlahok a magyar történelem ezen sorsdöntő eseményei után még több mint három évszázadon keresztül megmaradtak szervezetlen állapotokban, szükségképpen hozzásimultak a Balkánon uralkodó bizánci egyházhoz – Basilius, a bolgárölő, az akkori Bulgária hegyvidékein élő oláhokat az ochridai görögkeleti érsek fennhatósága alá helyezi – és bekapcsolódtak az ottani uralkodó népek görög-szláv kultúrkörébe, melynek területén ősi foglalkozásukhoz szükséges előfeltételeket találtak. A két nép, a magyar és a rumén, művelődéstörténeti sorsa és egymáshoz való viszonya ennek következtében már a XI. században el volt döntve és előre meg volt szabva.

Az Árpád-házi királyoknak Nyugat és Kelet keresztútján, a kárpáti medence csak nyugatfelé nyitott területén egy politikailag, gazdaságilag, katonailag és társadalmilag erősen megszervezett nyugati keresztény jellegű államot sikerült megteremteniük. Ennek királyai európai hírnévnek örvendtek, az Egyház szentjeivé lettek és az európai népek közös vállalkozásainak megvalósításában: a kereszties hadjáratokban is részt vettek. A cluny-i reformgondolat terjedésétől kezdve Magyarország együtt halad az egymást követő nagy európai szellemi áramlatokkal. A pécsi egyetemet nemsokára a prágai egyetem után alapítják meg (1367), az Olaszországból és Németországból kiáramló huma-

bald Mitteleuropa, bald dem Balkane. Der vorübergehende Geländegewinn Mitteleuropas ist in erster Reihe der ungarischen Einwirkung zu danken; als diese aufhörte, ging auch jener verloren.« Az a nézet, hogy a magyar kölcsön-szavak csak erdélyi rumén kivándorlók közvetítésével juthattak át a Kárpáto-
kon, egyoldalú, és csak a történeti és helynévtörténeti tények mellőzésével kockáztatható meg. Legismertebb képviselője S. Pușcariu, aki ismételtén hangoztatja. Vö. *Limba română*. Vol. I, 312. București, 1940.

nizmus majdnem egyidőben Magyarországon is jelentkezik és ugyanilyen visszhangra talál a lakosság széles rétegeit mozgásba hozó reformáció is. Magyar diákok nagy számban látogatják a külföldi egyetemeket a XIV. század óta, főleg a németországiakat. Bécsben a Magyarországról odatóduló diákok külön »natio Hungarica«-t képeznek.

Közben a ruménség alig észrevehető színekkel szerepel a néppé válás és a keleteurópai államalkotás történelmi palettáján. A XIII. században merülnek fel a Kárpátok és az Alduna között letelepült ruménség első nyomai. Ezen a területen szláv és magyar nevű kenézetet és vajdákat találunk. A XV. század már a rumén vajdaságok, a legrégebb kezdetleges államképződmények: Havasalföld (Ungrovlachia) és Moldva keletkezésének korszaka. Így született meg az a politikai életforma, mely mélyen a XIX. századig fennálló kétágúsága ellenére is az idők folyamán hosszadalmas belső harcok és történelmi átalakulások után, egy kisebb és nagyobb néptörzsek tarka tömegét magába foglaló rumén nép és nemzet kialakulását tette lehetővé. A rumén állami élet ezen ősi formáinak kun és bizánci-szláv előfeltételeit itt nem világítjuk meg közelebbről,¹ mivel figyelmünket a magyar hatásokra kell irányítanunk.

Történelmi tény, hogy a XIV. századig egyáltalában nem beszélhetünk a rumén népnél és a nyugati kultúrának pozitív viszonyáról. De később, még a XVIII–XIX. században is elutasító a ruménség szélesebb rétegeinek általános magatartása a nyugatról érkező és főleg Magyarország által közvetített szellemi áramlatokkal szemben. A görögkeleti vezetőréteg képtelen volt azokat a művelődési előnyöket felismerni, melyeket Európa többi államaiban a latin egyházzal való kapcsolat jelentett. Távolról sem gondolt arra, hogy a balkáni népi latin gyökerekből táplálkozó »romanische Balkansprache«-t² egy latin-germán műveltség kereteibe illeszkedő és nyugati ösztönzések nyomán szervesen felvirágzó nemzeti műveltség hordozójává tegye.³ Pușcariu Sextil a régi rumén irodalomról írt könyvében mondja, hogy a ruménség elzárkózása a nyugati művelődési áramlatoktól a görögkeleti egyháztól való függéssel magyarázható.⁴ A Despot vajda által a XVI. szá-

¹ Erre vonatkozólag vö. L. Rásonyi: *Contributions à l'histoire des premières cristallisations d'État des Roumains*. AECO. I (1935), 221–53; Makkai L.: *Balkáni és magyar elemek a magyarországi román társadalomfejlődésben*. Hítel 1940/41, 148–75 és Elekesnek a 337. l. 3. j.-ében említett dolgozatát.

² Vö. *Balkan-Archiv* I (1925), VIII. l.

³ Ld. erre közelebbről: Gáldi L.: *XVIII. századi humanizmusunk és a románosság*. Budapest, 1940. 5–7.

⁴ *Istoria literaturii române. Epoca veche*². Sibiu, 1930. 14.

zadban Kotnarban (Moldva) alapított főiskolát, melyben százoknak és rumén bojárfjaknak koruk humanista műveltségét Peucer Gáspár, Sommer János és Rheticus János előadásában kellett volna elsajátítaniok, az ortodox papság »nyílt támadásnak« tekintette¹ s a, főiskolát pusztulásra ítélte. Ezzel szemben az ortodox havaselvi és moldvai vajdák a legnagyobb készséggel védték a XIV. és XV. században a török veszedelem elől északra menekülő balkáni kolostori műveltséget. A XVII. században Konstantinápoly pátriárkája tiltakozott Rákóczi György fejedelem egyik rendelete ellen, megakadályozni igyekezvén ezzel azt, hogy az erdélyi rumének istentiszteletüket saját anyanyelvükön hallgassák. A moldvai metropolita síkraszáll Erdély fejedelmének reformációs valláspolitikája ellen, melynek célja, hogy politikai, társadalmi és vallási újításokkal legalább az erdélyi ruménséget az európai magyar életforma átvételére nevelje.² Ezért általában csak Erdélyben találunk humanista műveltségű ruméneket; a vajdaságokban csupán a legnagyobb méltóságok viselői között akadunk néhány névre, melyek közül kiemelkedik Cantemir Dimitrie.³ A Kárpátoktól délre lakó rumén vezetőréteg elutasító magatartásának tulajdonítható, hogy a nyugati szellemi hagyományoktól a néppéválás legelső idejétől kezdve elszakadt ruméneknél megtalálhatók ugyan a latin-román nyelvi sajátosságok, szókincsben és mondatalkotásban egyaránt, de az ú. n. balkánszavakkal, albán, szláv, magyar, török és görög elemekkel erősen átítatott nyelv mégsem tudott olyan mértékben egy nyugati veretű és ihletesű irodalom és műveltség hordozójává válni, mint a finn-ugor eredetű magyar nyelv.⁴ A nyugati műveltség átvételét és szélesebb rétegekben

¹ Uo. 17.

² Vö. J. Révész: *La Réforme et les Roumains de Transylvanie*. AECO, III (1937). 279–316.

³ A humanista műveltségű rumén típusa a XVI. században Halici Mihály, Vö. *Mihail Halici. Contribuție la istoria culturală românească din sec. XVII*, Dacoromania IV (1927), 77–168. A magyar humanizmus és a rumén irodalom további viszonyára vonatkozólag I. L. Gáldi: *L'influsso dell'umanesimo ungherese sul pensiero rumeno*. Budapest, 1940 és AECO. VI (1940), 242–311.

⁴ Azokat a szavakat, melyek német és magyar hatásra kerültek a rumén nyelvbe, sokszor »surogate streine«, idegen pótlékoknak tekintik és ezért leküzdésüket kívánatosnak tartják: »Dar limba nu-i numai un veșmânt exterior ci ea e însăș expresia mentalității noastre, a culturii noastre românești. De aceea ea trebuie să fie una pretutindeni, trebuie să o desbrăcăm de toate surogatele streine pe cari ni le-a adus în Ardeal și în Bucovina sclavia culturii streine, germane sau ungherești.« S. Pușcariu: *Grupări literare și idei politice*. Luceafărul 1912, 130. Jellemző a rumén tudós megállapításában, hogy a német és a magyar műveltségtől való függést rabszolgaságnak tartja.

való terjesztését a rumén ortodox egyház mindenkor akadályozta; ezzel szemben a magyarság csatlakozása a nyugati műveltséghez, a magyar nyelv eredeti finn-ugor jellegének megőrzése mellett, már több mint ezer éves múltra tekinthet vissza.

Ez a vázlatos áttekintés teljesen elegendő annak megmutatására, hogy a magyarságnak a rumén nép művelődéstörténetében döntő szerepet kellett vállalnia. A magyarság közvetítő szerepe azonban korántsem szorítkozott arra, hogy csak a ruménség köreiben terjessze a magyar és nyugati műveltséget. Maradandó eredményeket ért el a kárpáti mendence peremén élő többi középkeleturópai és délkeleturópai népnél is: a horvátoknál, rácoknál, tótoknál és ruténeknél.¹

II.

A magyar nyelvi hatás legrégebb írásos nyomaival azokban a középkorvégi egyházi-szláv és középbolgár oklevelekben találkozunk, melyeket a havaselvi és moldvai vajdák kancelláriáiban fogalmaztak.²

A magyar kölcsönszavak legrégebb rétege tehát nem ruménnyelvű írásos emlékekből mutatható ki. Ez a feltűnő körülmény azzal magyarázható, hogy a moldvai és havaselvi ruménség műveltségi hovatartozását még akkor is változatlanul a Dunától délre fekvő, bizánci-szláv kultúrkör határozta meg, amikor a Dunától északra az első rumén államalakulatok már megszülettek. Ennek folytán egészen a reformációig az egyházi szláv volt a rumének kizárólagos szertartási nyelve s a középkori szokásoknak megfelelően a kancelláriák és bíróságok hivatalos nyelve. Nyugat (melyhez Magyarország is tartozott) és Délkelet (melyhez a Balkán, Románia és Oroszország is tartozik) ellentéte ebből a szempontból is megmutatkozik; nyugaton ugyanezt a szerepkört a latin töltötte be, mely Magyarországon a XIX. század első feléig az országgyűlés, továbbá a fő- és köznemesség nyelve volt.

¹ A magyar hatások nyelvtörténeti nyomairól l. L. Hadrovics: *Ungarn und die Kroaten*. Ung. Jb. XXI (1941), 131–72; A. Bonkáló: *Die ungarländischen Ruthenen*. Ung. Jb. I (1921). – Összefoglaló áttekintést nyújt a magyar-szláv vonatkozásokról *A magyarság és a szlávok* c. gyűjteményes kötet (Budapest, 1942).

² Vö. ehhez: Ung. Jb. VIII (1928), 25–51, IX (1929), 274–317, továbbá: *Studi Rumeni* IV (1929/30), 209–10; N. Drăganu: *Dacoromania* VII (1934), 210. – A későközépkori és későbbi magyar szavak művelődéstörténeti jelentőségét sem Giurescu (*Istoria Românilor* I, 276–77. București, 1935), sem Pușcariu (*Limba Română* I, 311–13. București, 1940) nem méltányolják kellőképpen.

Ahogy a magyarországi latin oklevelek számos magyar szót őriztek meg (főleg helyneveket, de sok köznevet is), úgy a moldvai és havaselvi kancelláriák szlavón iratai is a rumén nyelvnek sok elszórt nyomát tartották fenn. Annakidején, *Die ungarischen Lehnwörter in Rumänischen* c. dolgozatunkban (Berlin, 1928–29) már bebizonyítottuk, hogy a havaselvi és moldvai szlavón oklevelek magyar eredetű szavai már mint a középkorvégi rumén nyelv befogadott alkatelemei kerültek a kancelláriák hivatalos nyelvébe.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a legrégebb eredetű magyar kölcsönszavak a két vajdaság megalapításával majdnem egyidőben jelennek meg. A moldvai vajdaságot Nagy Lajos hűtlen vajdája (Bogdan noster infidelis quondam Vayvoda de Maramorosio) alapítja meg 1342-ben a havaselvit – valamivel hamarabb – Basaraba, aki szintén a magyar királyok vajdája volt (Basarab woyuoda noster Transalpinus). A vajdaságok területén már a XIV. század kilencvenes éveiben kimutathatók a magyar szavak, amelyek azután a XV. század folyamán – nem is szólva a még későbbi századokról – tekintélyesen elszaporodnak.

A későközépkori magyar hatások történeti keretére a következő rövid utalásokkal emlékeztetünk.

A XIV. század kétségtelenül a magyar politikai és művelődési erők terjeszkedésének virágkora.¹ Az Anjou-királyok címe: Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Galicie, Lodomerie, Cumanie Bulgarieque rex; magába foglalta az egész középső Dunamedencét és annak környékét, amelyen magyar hatások érvényesültek. Magyarország akkoriban Európa harmadik nagyhatalma volt és teljes méltósággal sorakozott fel a Német-római Császárság és a Francia Királyság mellett. Nagy Lajos mint az Egyház élharcosa küzdött a pogány vallású népek ellen és minden erejével igyekezett az izmaelitákat, kunokat, jászokat és vlahokat a nyugati keresztény hitre téríteni. A nagyszerb birodalommal a Balkán hegemoniájáért harcolt és megvetette lábát a dalmát partokon. A Kárpátok keleti részein, frank királyok mintájára »Ostmark«-ot szervezett és leverte a bizánci-szláv hatalom előőrseit: a moldvai és havaselvi vajdákat, akiknek alattvalói már az előző század folyamán kemény ellenállást tanúsítottak a katolikus térítéssel szemben. A szent királyok hagyományaiból és a hűbériségből tovább fejlődő magyar birodalmi gondolat széttörte a Kárpátok gyűrűjét és magával vitte a nyugati szellemet a határokon túl olyan területre, ahol a választás Nyugat és Kelet között még mindig ingadozott. A Kárpát-

¹ Vö. erre a korszakra Hóman–Szekfü: *Magyar történelm*² II. Budapest, 1939.

medencéből német és magyar bányászok, kereskedők és iparosok vándoroltak a magyar király ösztönzésére Boszniába, Dalmáciába, Szerbiába és a Vajdaságokba. A Balkán északi részén és Moldvában ferencendi és minorita kolostorok épültek, melyeket később az ortodox monostorok újra visszaszorítottak.

Igy kerültek a rumén nyelvbe a lovagi és udvari élet elemei, melyek a magyarba – amint már Thienemann és Schünemann észrevették¹ – nyugatról, nagyrészt német nyelvi közvetítéssel jutottak. Noha a vajdaságok erkölcsi szokásai és intézményei általában inkább a bizánci-szláv műveltség talajában gyökereznek, ehhez a déli műveltségi alaphoz egy nyugati-keresztény tényező is hozzájárult, melyet Nagy Lajos birodalma közvetített. A moldvai vajdák udvarában, a milites aulae intézményéhez hasonlóan egy ú. n. *viteaz-osztályt* találunk, melynek katonai érdemeket szerzett vitézek a tagjai. A magyar udvari vitézek híre egyébként Bizáncba is eljutott: Chalkokondyles említi őket a várnai és rigómezei csata leírásában. Történeti források horvát *vitezi*-ket is ismernek, moldvaiakkal azonban csak később, 1392-ben találkozunk először Roman vajdának egy okiratában. A magyarországi latin oklevelekben gyakran előforduló *iustum servitium*-nak a szlavón *vjerna služba* felel meg. A hűbéres hitszegése *hitleanstvo*, s ez a rumén *hicleşug*, *vicleşug* átvételére utal, amely egyike a rumén nyelvbe átvett legrégebbi *-ség*-képzős magyar szavaknak. Később a középkori műveltség hanyatlásával, a szó elvesztette ezt a sajátos értelmét és ma már csak »ravaszság«-ot, »csalás«-t jelent. A *viclean* melléknév, mely a magy. *hitlen* átvétele, szintén eleven alkateleme maradt az egész északi rumén nyelvnek. Mindkettő a XV. század szlavón okirataiban tűnik fel először.

A magyar királyoknak az a szokása, hogy katonai érdemeket földbirtok adományozásával jutalmazták, szintén utánzásra talált a vajdaságokban. Az a vitéz, aki a háborúban kitüntette magát, földet kapott »örökbirtok«-ként a hozzátartozó falvakkal együtt. Innen a moldvai adománylevelek kifejezése: *da est emu* (ich) *urik* magyar eredetű (< *örök*, vagyis *örökbirtok*). Ezt a kifejezést igen korán magának az adománylevelnek a megjelölésére is alkalmazták s azóta is ez a jelentése állandósult. Származéka: *uricar*, az adománylevél kiállítójának és az oklevélgyűjteménynek a neve. Legrégibb ismert adatunk a szóra 1392-ből való (vö. Drăganu: *Dacor*. VII [1934], 210).

¹ Vö. Th. Thienemann: *Die deutschen Lehnwörter der ungarischen Sprache*. Ung. Jb. II (1922, 93 kk. és K. Schünemann: *Die Deutschen in Ungarn bis zum 12. Jh.* Berlin u. Leipzig, 1923. Ung. Bibl. I, 8.

Ahogy Nyugaton és Magyarországon nemes származású ifjakat szemeltek ki apródi szolgálatra, úgy Moldvában is bojárfjak lettek a vajdák fegyverhordozói. Így került az *apród* szó a rumén nyelvbe. A török uralom beköszöntésével azonban ennek a szónak is megváltozott az értelme: egyideig adószedőt és végrehajtót jelentett, később irodaszolgát.

A magyar közvetítésű *herceg* méltóságnevet azok a vajdák viselték, akiknek azt a magyar királyok Fogaras vidékének tulajdonával együtt adományozták.

Vannak továbbá olyan szavak is, melyek a szlavón okiratokban ugyan nem szerepelnek, de minden bizonnyal már a későközépkorban belekerültek a rumén nyelvbe. Erre mindenekelőtt abból a tényből következtethetünk, hogy még ma is használatosak az egész északi rumén nyelvterületen és már a legrégebb rumén nyelvemlékek óta gyakran előfordulnak. Elsősorban említendő a magyar *nem* átvétele. Származéka: *nemetie*, mely a közösséget, mint teljes jogú jogalanyt jelentette.¹ A *nemes* szót is korán megtanulták a rumének, mivel nyugati értelemben vett saját nemességük nem volt s így ezzel a nyugati intézménnyel is magyar közvetítés útján ismerkedtek meg. Az erdélyi rumének között már a későközépkorban számos nemesi rangra emelkedő kenézcsaláddal találkozunk,² melyek a *nobiles et kenezii* nevet viselik nevük a köznyelvben: *nemeşii*. Hunyad és Máramaros megyében még mindig fellelhetők ezeknek a családoknak az utódai, akik a többi »rumáni«-tól (szegénysorsú közruméntől) mindmáig különböznek s szokásaikban, erkölcsükben sok tekintetben közelebb állanak a nyugati műveltséghez, mint többi fajtestvéreik.³

A középkor óta általánosan kedvelt és Magyarországon a magasabb társadalmi körökben igen elterjedt sólyomvadászatot valószínűleg szintén már az Anjou-korban utánozták a szomszédos vajdaságokban. Az ilyen, manapság is mindenütt használt szavak, mint: *şoim* 'sólyom' és *uliu* 'ölyv' (< magy. *sólyom*, ill. *ölyv*, *ölyü*) általános elterjedésükkel igazolják ezt a feltevést. Ugyanez állítható a *ţimiriu* 'címer insignia' szóról, mely a kfn. *zimier*, *zimiere* magyar közvetítésű címer

¹ Vö. Elekes: i. h. 427 – 28.

² Vö. Makkai: *Balkáni és magyar elemek*, i. h. 170–74.

³ Vö. O. Densuşianu: *Graiul din Ţara Haţegului*. Bucureşti, 1915. 5–6 és I. Conea cikkét: *Clopotiva. Un sat din Haţeg*. II, 525. Bucureşti, 1940. – Havaselnén *Nemeşiu* mint vezetéknev is szerepel (vö. Dacoromania VI (1931), 528, *A nemeş* szóval először 1404-ben találkozunk (vö. Drăganu: *Dacor.* VII [1934], 210). Ld. ehhez még Tamás: *Ugocsai magyar-rumén kapcsolatok*. Kolozsvár, 1944. 22. s. v. *neműiş*.

alakjának átvétele. A *heleşteu* 'halastó, tavacska' esetében is valószínű, hogy a moldvai és havaselvi vajdaságokban már a kései középkorban magyar példákat utánoztak a haltenyésztés terén.¹

A városi élet és városi közigazgatás fogalmkörébe lépve, főleg a következőket kell szem előtt tartanunk. A városi élet nyugati jellegét a Kárpátmedence közvetítette a vajdaságok felé. Maga a magyarság is csak letelepülése, tehát a IX. század végén megvalósult honfoglalása után, sajátította el a helyhezkött élet fejlettebb formáit; a királyi városok, püspöki székhelyek és főleg a megyei várak német, olasz és francia lakosai között már korán számos magyar is feltűnik s az idők folyamán egyre több teret hódít. Az alacsonyabb műveltségi fokon álló délkelet európai népek ezen a téren is nagy késéssel követték a magyarságot és máig sem tudtak a városi élettel úgy összeforralni, mint a magyarság. A rumén vajdaságok kialakulása idején a magyarság már abban a helyzetben volt, hogy az országba behívott nyugati, elsősorban német polgársággal együtt műveltségközvetítő tevékenységét ebben a vonatkozásban is ki tudta fejteni. Az idevágó magyar eredetű rumén szavak világosan mutatják, hogy a középkori ruménség a magyar királyság hatalmi körében kényszerült először ősi foglalkozásának, a vándor- és költözködő pásztorkodásnak részleges feladására és így nagyobb arányú letelepülésre.

A Balkán-félszigeten még lassabban és későbbben következett be a vlachok letelepülése; Kekaumenos XI. századbeli értesítéséből tudjuk, hogy a balkáni vlachokat megbízhatatlanságuk miatt egyenesen kitiltották a városokból.² Azok a lakásra és a városi életre vonatkozó kifejezések, melyek a latinból származnak, az ősrumének egészen egyszerű életmódjára utalnak. A 'város, külváros' fogalmának kifejezésére a rumén nyelvben, de más balkáni nyelvben is a magyar *város*, *váras* szót (mely a *vár* szóból ered) használják (rum. *oraş*, szerb-horvát *vároš*, stb.) A valamikor egységes ősrumén nyelv többi ágazatában is idegen szavakat találunk hasonló jelentéssel: megleni rum. *căsăbă* (< török *kasaba*), arumun *politie* (< görög *πολιτεία*); a fanarióta uralom alatt az északi ruménben is divatozott, (vö. L. Gáldi: *Les mots*

¹ Jellemző, hogy a szó először Moldvában tűnik fel, ahol akkoriban is ősi magyar telepek virágoztak: plopî ku 2 *hăleştei* (a. 1558. Haşdeu: *Cuvente den Bătrâni* I, 211). A szláv eredetű *râmnic* szót ritkábban használják.

² Vö. a vlachok hűtlenségéről szóló fejezetet a bizánci történetíró *Strategicon*-jában, ed. Wassiliewsky–Jernstedt. Petropoli, 1896; I. még A. Philippide: *Originea Romînilor* I, 663. Iaşi, 1925; Gyóni Mátyás: *A legrégebb vélemény a román nép eredetéről*. Budapest, 1944.

d'origine néogrecque en roumain à l'époque des Phanariotes. Budapest 1939. 34) és isztriai rum. *grâd* (< horvát *grâd*). Ez a származásbeli tarkaság bizonyítja a legjobban, hogy az eredetileg egységes ősrumén-ségből szétágazó népcsoportok e téren sem rendelkeznek közös hagyományokkal. Hiába keressük a *civitas* (*cetate* = »vár«),¹ *villa* (*vilă* 'vilia neologizmus) szavak hasonlójelentésű népi folytatóit; a *municipium oppidum, urbs* (az *opidu, urbe* csak a XIX. század latinizáló íróinál fordul elő) szavaktól teljesen eltekintve. A görög-római ókorba visszanyúló és reánk maradt délkelet európai helynevek között is alig találunk néhány példát, mely a rumén hangtörténetnek megfelelő fejlődést mutatna; ezek is csak a Dunától délre fekvő helyekre vonatkoznak.² Az *oraş* szó mellett, mely 1418 óta mutatható ki, még a szláv eredetű *târg*-nek ('vásárhely') van szerényebb művelődéstörténeti jelentősége.

Az *oraş* szó azokhoz a ma általánosan elterjedt szavakhoz tartozik, melyeknek a rumének közötti terjesztéséhez a havaseli és moldvai magyar telepések is hozzájárultak. A vajdasági városok évszázadokon át a ruménségtől idegen nyugati műveltség hordozói voltak, fejlett gazdasági rendszer képviselői, melyben német, magyar, örmény, olasz és görög iparosok és kereskedők a rumén földműves- és pásztornép tanítói lettek. Ezeket a városlakókat a szláv oklevelekben és a későbbi időkben is *orăşani*-nak nevezik.

De nemcsak a város elnevezését vették át a rumének a magyar nyelvből, hanem az állandó helybenlakást kifejező *a lăcui* igét is (< magy. *lakni*). A sort a *lăcaş* 'lakás' szóval zárjuk, mely eredetileg a magyar *lakás* szóval jelentett egyet, ma azonban már csak az ünnepélyes nyelvben általános: *lăcaşurile sfinte* 'Isten háza'. A latinizáló rumén írók és nyelvészek a latin *locus* szóval akarták kapcsolatba hozni, nem törődve a két szó különböző eredetével. A *lakovati* (rum. *a lăcui*) ige egyébként 1418 óta, a *lăcaş* főnév pedig a XVI. század elején szerepel először írott szövegekben (vö. Ung. Jb. IX [1929], 287).

Az először hivatalos, később azonban népszerűvé vált *oraş* a moldvai és havaseli városokban az erdélyi városi jogrendszer bevezetésével együtt honosodott meg. Így magyarázható, hogy a városbíró neve is

¹ A városon kívül élő pásztor a fallal körülvevett lakóhelyekben csak várat átott, innen a szó rumén értelme; ezzel szemben a nyugati román nyelvekben »várost, belvárost« jelent. Ilyen, sokszor magaslatokon épült várakat minden időkben láthatott a pásztor, főleg a Balkán-félszigeten, ahol Justinianus újra felépített egy összefüggő várrendszert.

² Tamás: *Rómaiak, románok és oláhok Dácia Trajánában*. Budapest, 1935. 125, 135.

palgar, pâlgar, polgar. A városi közigazgatásnak ezen fontos kifejezése szerint magyar, részint pedig német szóváltozatokat tükröz. Az ugyanabba a fogalomkörbe tartozó szó: *pârcălab*, a magyar *porkoláb* (< német *Burggraf*) megfelelője.

Annak a harcnak a nyelvtörténeti tanúi, melyet egykor Nyugat és Kelet vívott Délkelet-Európa kulturális meghódításáért, éles fényt vetnek a balkáni népek művelődéstörténetére. Magyarország saját műveltségén kívül beolvasztott nyugati (német, ill. francia és olasz) hatásokat közvetít, a török ezzel szemben keleti, arab-perzsa elemekkel átítatott műveltséget. Így pl. a szerb-horvátban a 'lakás' neve *konačište* vö. tör. *konmak* 'lakni') a ruménben *lăcaș, locuință*. Az 'ipar' ruménül *meșteșug* (ma már inkább *meserie, industrie*), a balkáni nyelvekben azonban *sanat*; az iparos, kézműves ruménül *meșter*, bulgárul *zanjatie*, a szerb-horvátban *zanatlija*. A magyar eredetű *meșter* mellett a ruménben – főleg a nyelvjárásokban – sűrűn használják a német eredetű *maistor*-t is.

A városi életmód térhódításával fejlettebb gazdasági rendszer honosodott meg. A moldvai és havaselvi városok nagyrészt erdélyi származású polgársága főleg a pénzgazdaságra gyakorolt nagy befolyást Bizánci és olasz pénznemek mellett a magyar báni dénárok voltak a legelterjedtebb fizetési eszközök és ezeknek köszönhető, hogy a mai rumén nyelvben a pénzt *ban*-nak nevezik. Így kapta a rumén 'pénz' egy magyar méltóság nevét.

Ahogy az *oraș* szó mellett az *a lăcui* igét is átvették a rumének, úgy a *ban* mellett a fogalmilag megfelelő *a cheltui* 'pénzt költeni' (< m. *költeni*) igét is. A ma már inkább csak Erdélyben használt *chelciug* 'költség, kiadás' a kései középkorban a Dunától északra mindenütt el volt terjedve, később azonban sokhelyt kiszorította a magyar szárszármazású igeből képzett *cheltueală*. Az eladásra szánt kereskedelmi cikket *marhă*-nak nevezték (< m. *marha*). Ez a fontos kereskedelmi műszó sem áll egyedül. Megemlíthetők még: *majă* 'mázsa' (< m. *mázsa*), és *vig* (< m. *vég*), ez utóbbit még ma is gyakran használják Erdélyben, a Bánságban és Moldvában.¹ Annak ellenére, hogy nincsen rá középkor-

¹ Az Ung. Jb. IX (1929), 298. lapján közölt adatokhoz vö. még pl. *ačelaș vîgu* (a. 1588. Hașdeu: *Cuv. b. I*, 198. Moldva), *gîg* »un val de pînză sau suman« (Șezătoarea II, 24, 228. Munții Sucevei), »un *gîg* de suman este o roată, un val ca de 70–100 metri« (Creangă, vö. ed. Kirileanu, 294), un *vîg* de pînză (Șezătoarea, XXIII, 76. Bánság), *Vîgh*. Pécia (Anonymus Banatensis, 158); Havaselvén: *vîg* »un val de hârtie sau pînză făcut sul« (Rădulescu–Codin, *Muscel*, 69, 78). Nagyszámú erdélyi adatunk is van. Vö. Tamás Lajos: *Fogarasi István kátéja* 129.

végi adatunk, feltételezhetjük, hogy a jó üzleteket megpecsételő *aldămaș* elnevezése (< m. *aldomás*) a kereskedelmi műnyelv eddig említett elemeivel egyidőben került a rumén nyelvbe. Feltevésünket a szó általános elterjedtsége mellett még az a körülmény is igazolja, hogy a rumén nyelvemlékekben már elég korán előfordul. Első kimutatható nyomát Havaselvén találjuk: est keltoval Voil ește *aldămașu* (a. 1577).¹ Ezt a szót különben a Kárpátmedence peremén élő összes népek átvették, így az erdélyi szászok is: *Almesch. Tar* 'teher, áru-teher' és *terh, tearh* (< m. *tár, ill. terh*) azonban már a vajdák szlavón nyelvű vámdíj szabásai-ban előfordulnak.² Mindezek után könnyen érthető, hogy a vajdaságokban a kereskedelemmel és iparral együtt átvett vámrendszer is magyar mintára vert gyökeret. A vám és vámos rumén neve *vamă* és *vameș* (< m. *vám, ill. vámos*). A többi balkáni nyelvben, az eredetileg latin gör. *χολμέσιου* török közvetítéssel vált ismeretessé (*g'umruk* 'vám'); a fanarióta uralom alatt a vajdaságokban is használták a *ghiumbruc iumbruc* szót, de a nélkül, hogy ez a régebbi és mélyebb gyökerű *vamă* fennmaradását veszélyeztette volna.

Mivel Erdélyben, Moldvában és Havaselvén a földművelés terén is a magyarság végezte az úttörő munkát, könnyen érthető, hogy a gazdát magyar eredetű szóval: *gazdă* (< m. *gazda*) jelölik. A hasonló jelentésű *plugar, gospodar* és *econom* újabb keletű és felülről terjesztett kifejezések, amelyek a nép nyelvében még ma sem otthonos csengésűek. A földbirtokviszonyok rendezése ismét magyar intézményeket és magyar szavakat telepített át a szomszédos vajdaságokba. A magyar és szász földművesek és vincellérek bevándorlásával, valamint a földosztással egyidejűleg sor került a határmegállapítások, határjárások bevezetésére is. A vajdák adományleveleiben rendkívül gyakori a *hotar* szó, 'birtokhatár, határ' (< m. *határ*).³ Az ebből származó ige *hotariti* 'a határt megállapítani' a mai rumén *a hotărî* őse és szintén már a középkor vége felé lép fel. Itt kell utalnunk arra az Elekes Lajos által is képviselt nézetre, hogy a

¹ *Anciens documents de droit roumain*. Paris–Bucarest, 1930–31. I, 94. Vö. még DAcR. I, 103–4.

² Ezek közül főleg a *tar* szó maradt meg napjainkig Erdélyben és Moldvában L. pl. *tar* »jumătate merță păpușoi, cît duce un cal pe tarniță« (Șezătoarea II, 43. Munții Sucevei), ca *taru greu* (Candrea: *Psaltirea Scheiană* 71), *tarul* (szászvárosi Ószövetség, Ishod, 229), tot *tarul* teu (Agyagfalvi, 116), *tar* »povară, îndeosebi povara ce cineva duce în spate« (Vaida: *Tribuna*, 1890. évf., 382), *tar* »Traglast« (Benedekfalva, Weigand, *Jahresb.* VI, 81), stb.

³ A szó egész Délkelet-Európában elterjedt. Vö. Melich, *A határ szóról*, Magyar Nyelv XXVI (1930), 161–67. A vajdaságok területéről 1390 óta ismerünk rá adatokat (vö. Ung. Jb. IX [1929], 290).

megiaș 'birtokos-szomszéd' szó ugyancsak magyar eredetű, mivel nemcsak a név, hanem az intézmény is gyakran a magyar *megyés*-ekre emlékeztet. A szó pusztán hangtanilag a szerbből is származtatható, művelődéstörténeti és településtörténeti szempontok azonban magyar eredetre utalnak. A faluközösség tagjainak neve: *răzeș*, a nyelvészek többsége szerint a magy. *részes* 'társtulajdonos' átvétele. A. Rosetti nézete szerint ennek a szónak és intézménynek a története részleteiben ugyan még nincs eléggé feltárva, de ez a körülmény őt magát sem akadályozza meg, hogy magyar forrásokra ne gondoljon.¹ Ennek a fontos kérdésnek végérvényes megoldását mindenesetre nagy mértékben elősegítené, ha a legrégebbi *răzes*-neveket történeti forrásokra támaszkodva vizsgálnók meg.

A jogszokások terén említendőek még: *chezaș* 'kezes' (< m. *kezes*), valamint ennek származékai: *chezășie* 'kezesség', *chezășlui* 'kezességet vállalni' és a hajdani m. *szavados*-ból származó *soduș* 'gyám, jogi ügyekben'. Utóbbit a moldvai magyar városok közvetítették, míg az előbbi az egész északi nyelvterületen elterjedt és a rumén szókincs állandó elemévé vált. A franciás műveltségű rumének nyelvújító törekvései később divatba hozták a *garant* és az *a garanta* neologizmusokat, ezek azonban csak itt-ott tudtak a nép nyelvébe behatolni. Azokban a menlevelekben, melyeket a vajdák állítottak ki az értékes árut szállító kereskedők részére, sűrűn szerepel az *a bântui* ige, éspedig a következő formulában: »ne merje senkisem *bântani*«. A bizonytalan közlekedési viszonyok közepette, melyek miatt főleg a kereskedő-karavánok szenvedtek, nagyon elterjedt az útonállók elnevezésére szolgáló *tâlhar* szó (< m. *tolvaj*).² Végül megemlíthetjük még a XVI. század elején feltűnő *pârăș* 'feljelentő, perindító' szót, mely a magy. *peres* átvétele.

Az egész világon ismertté vált *husar* szó (< m. *huszár*)³ átvezet bennünket a hadászati kifejezések fogalmkörébe. Ide tartoznak: *jold* 'zsold' (< m. *zsold*), *pușcă* 'puska, ágyú' (< m. *puska*), *coardă* 'magyar kard' (< m. *kard*), továbbá a szlavón okiratokban még nem szereplő *harță* 'harc, ütközet' és a protestáns rumén szövegekben használatos *aleaniș* 'ellenség'.

¹ Bulletin Linguistique IX (1941), 72 kk.

² Később mint indulatszót *tulai* alakban is átvették. Erdélyben már 1800 óta akadnak írott adatok: am început a striga *tulvai* (Iorga: *Acte românești și căteva grecești*. Vălenii-de-Munte, 1932. 288). Ebből az erd.-szász *tulai!* (Schullerus A.: *Nyelvtudomány I* [1907]. 96).

³ A *huszár* szó eredetére l. Gáldi: *Magyar Nyelv* XXXV (1939), 160–66.

A rumén nyelv eddig tárgyalt középkorvégi magyar elemei természetesen nem nyújtanak teljes képet a magyarság műveltségterjesztő és műveltségközvetítő tevékenységéről, mivel az írott források szükségképpen hézagokat hagynak, melyeket csak óvatosan szabad feltevésekkel áthidalnunk. Az eddig említettek kiegészítésére mindenekelőtt több, okleveles adatok alapján kimutatható szót említhetünk, melyek nem tartoznak a fent felsorolt fogalomkörökbe: *kipzovati* (a rum. a *chibzui*, a *se chibzui* 'megfontolni, meggondolni' megfelelője) és *kip* vagyis *chip* 'hasonmás, képviselő' (határozós kifejezésekben is), szavak közül, melyek ma is megvannak a rumén köznyelvben s így feltehetőleg már a reformáció előtt el voltak terjedve a Kárpátok mindkét oldalán, a következők szerepelnek már a legrégebb rumén nyelvi emlékekben: *alean* 'ellen, ellenségeskedés, bánat, vágy'¹ (< m. *ellen*), a

¹ Az itt felsorolt szavakra l. Haşdeu: *Etymologicum Magnum Romaniae* Tom. I–III. Bucureşti, 1886–1893 (értékes anyagot szolgáltat a *bărbat* szóig). H. Tiktin: *Dicţionar român-german. Rumänisch-deutsches Wörterbuch.* Bucureşti 1903–1927 (nyelvtörténetileg is használható, etimológiai utalásokkal), *Dicţionarul Limbii Române.* Academia Română. Bucureşti, 1913 – (befejezetlen, több magyar nyelvanyagot tartalmaz, mint Tiktin szótára, a magyar eredetű nyelvjárási szavak magyarázatában gyakran téved). A legfontosabb eddigi feldolgozásokra vö. Ung. Jb. VIII (1928), 25–31, továbbá Blédy Géza: *A Román Nyelvatlasz és magyar vonatkozásai.* Kristóf-emlékkönyv. Kolozsvár, 1939 főleg 55–62); N. Drăganu: *Mihail Halici.* Dacoromania IV (1927), 149–69. (egy bánási rumén-latin szótár magyar elemeit állítja össze); N. Drăganu: *Elemente unguereşti.* Dacoromania III (1924; 710–24 (szórványos adalékok a folyóirat többi köteteiben is); Göbl L.: *A magyar szótár-irodalom hatása az oláhra.* Budapest, 1932 (Kny. a NyK. XLVIII. k.-éből); C. Tagliavini: *Il »Lexicon Marsilianum«.* *Dizionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVII.* Bucureşti, 1930 L. főleg az *Elementi ungheresi*, 91–135. c. fejezetet; Gáldi L. állította össze Magyar Simon német nyelvтанának magyar elemeit: AECO. VII. (1941), 521–23; Gáldi: *Egy magyar eredetű tükörfelfejtés az erdélyi oláh nyelvben.* MNy. XXXVIII (1942), 150–59; Gáldi: *Sinkay György mezőgazdasági szókészletének magyar elemei.* MNy. XXXIX (1943), 363–69; Treml L., *A háborúutáni oláh nyelvészet magyar vonatkozásairól.* NyK. XLVIII. (1931), 93–106, XLVIII (1933), 297–310; Treml L.: *Über die rumänischen Zeitwörter ungarischen Ursprungs.* Arhiva, Iaşi XXXVIII (1931), 310–15; Treml L., *A magyarországi latin s-ezés az oláhban.* MNy. XXX (1933), 25–37; Treml L.: *Der dynamische Wortakzent der rumänischen Lehnwörter im Rumänischen.* Bulletin Linguistique II (1934), 34–66; Tamás L.: *Fogarasi István Kátéja.* Kolozsvár, 1941 (a protestáns szövegek magyar elemeihez nyújt adalékokat); Tamás L.: *Miscellanea Hungaro-ruménica.* Melich-emlékkönyv. Budapest, 1942. 440–48; Tamás L., *Ugocsai magyar-rumén kapcsolatok.* Kolozsvár, 1944. – Blédy említett dolgozatánál alaposabb Márton Gyula tanulmánya: *A rumén nyelvatlasz első három kötetének magyar eredetű anyaga.* Kolozsvár, 1942 (Kny. az Erdélyi Tudományos Intézet 1940 – 41. évi Évkönyvéből).

bănuî 'sajnálni, bänni, irigyelni, gyanítani' (< m. *bänni*),¹ *beşug* 'bőség, fölösleg' (< m. *bőség*),² *bir* 'adó, bér' (< m. *bér*),³ *chin* 'kín, gyötrem' (< m. *kin*),⁴ *a fâgăduî* 'megfogadni, megígérni' (< m. *fogadni*),⁵ *a îngăduî* 'engedni, megengedni' (< m. *engedni*),⁶ *a mântui* 'menteni, megváltani' (< m. *menteni*),⁷ *seamă* 'szám, számadás' (< m. *szám*),⁸ *a tăgăduî* 'tagadni' (< m. *tagadni*),⁹ *a tămăduî* 'meggyógyulni, felépülni' (< m. *tamadni*),¹⁰ *uriaş* 'óriás' (< m. *óriás*).¹¹

¹ A szónak »bänni, sajnálni« etimológiai jelentésével főleg Erdélyben és Moldvában találkozunk, vö. Tagliavini: *Lex. Mars. 101*, továbbá a Psaltirea Hurmuzaki-ban (ap. Candrea: *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri traduse din slavoneşte*. Bucureşti, 1916. II, 133, 356); Göbl: i. h. 80; Molnár: *Wörterbüchlein. Deutsch und Walachisches*. Hermannstadt, 1822. 19, stb.

² Vö. Candrea: i. h. II, 358 (*bişug* a Psaltirea Scheiană-ban); DAcR. I, 541; *biuşug* T. Papahagi: *Graiul şi Folklorul Maramureşului*. Bucureşti, 1925, 214; *beuşag, biuşag* Densusianu: *Graiul din Ţara Haţegului*. Bucureşti, 1915. 309; *ghişug* Ghilişul II, 10 (Vaslui); *bişag* Ciuşanu–Fira–Popescu: *Culegere de folklor din jud. Vâlcea*. Bucureşti, 1928. 87; *bişag* (Grai şi Suflet V, 109; Gorj), stb.

³ Erdélyben (nemcsak Szilágy megyében, amint azt a DAcR. I, 565 állítja) a szó »bér« jelentése már 1582 óta kimutatható (Paliña dela Orăştie), vö. Alexics: *Magyar elemek az oláh nyelvben*. Budapest, 1888. 34, és ma is még gyakran: *bir* »simbrie« (Al. George: *A Felső Nagy-Szamos völgyének román nyelvjárása*. Budapest, 1914. 33); îşi luară *birul* muncii (Ciura, ap. Breazu: *Povestitori ardeleni şi bănăţeni*. Cluj, 1937. 313), stb.

⁴ Candrea: i. h. II, 17, 52, stb.; DAcR. 1/2, 659–60; Tamás: *Fogarasi István Kátéja*. Kolozsvár, 1942. 79.

⁵ Tagliavini: i. h. 93–4; Tamás: i. h. 87.

⁶ Candrea: i. h. II, 44, 63; *îngăduiaşte* ei »engedgy öneki« (Paliña, ed. Riques, 78); DAcR. II, 677–79.

⁷ Candrea: i. h. II, 3, 4, 29, 35, stb., stb.; *mântui* Drăganu: *Cea mai veche carte rakoczyană*: Anuarul Institutului de Istorie Naţională I (1922), 232; Tiktin, DRG; a tájnyelvben: *a se muntui* »megszabadulni«: Anuarul Arhivei de Folklor IV (1937), 180 (Cioburciu, Besszarábia), stb.

⁸ Candrea: i. h. II, 309; Drăganu: *Codicele Todorescu şi codicele Marţian*. Bucureşti, 1914. 243; *Samě. Ratio. Aestimatio. Summa* (Anonymus Banatensis, vö. Drăganu: *Dacoromania IV* (1927), 157), *Lexicon Budense* 605–6, stb.

⁹ Már a voroneci kódexben megtaláljuk, vö. Alexics: i. h. 100; Tamás: *Fogarasi István Kátéja*, s. v. *tăgăduî*.

¹⁰ A Psaltirea Hurmuzaki-ban, vö. Candrea: i. h. 99, továbbá: *să tămăduiască* pre cel om: Iorga: *Documente româneşti din arhivele Bistriţei*. Bucureşti, 1899. I. 66. (Suceava, a. 1638); *să să tămăduiască* (Sicriiul de aur. Szászsebes, 1683. 123); *Lexicon Budense* 696; Barbul: *Az avasvidéki nyelvjárás*. Budapest, 1900. 53; *se va tămădui* beteagul: Birlea: *Descânţete, vrăji, farmece şi desfaceri*. Bucureşti, 1924. 344; *m'am tămăd'itu*: *Bulletin Linguistique IV* (1936), 163, stb.

¹¹ Candrea: i. h. II, 58, stb., stb. (a Psaltirea Hurmuzaki-ban *orriaşul* szerepel; további adatok Tagliavininél: i. h. 97.

III.

Az északi ruménséget a kései középkorban érő magyar hatások a nyugati keresztény műveltség befogadására készítették elő a vajdaságot. A magyarság délkelet európai hatalmának megingásával és a törökök előretörésével egyidőben a ruménség újból a Balkán felé fordult. Nyugat dinamikus műveltségteremtő hatásköréből így Délkelet-Európának egy jó része a vajdaságokkal együtt kiszakadt. Ez a történelmi fordulat a rumének számára a nyugati művelődési hagyományok elapadását és a keleti kultúrhatások felülkerekedését jelentette. Csak az erdélyi rumének maradtak meg a nyugati-magyar műveltség hatáskörében, csak az erdélyi fejedelemség területén lehetett a XVI. századtól kezdve a ruménség szélesebb rétegeit a nyugati műveltségre és nyugati életmódra nevelni. Míg a bizánci művelődési övezetbe visszahulló vajdaságokban az ortodox istentiszteleteken egyházi szláv szövegeket használnak s távolról sem gondolnak arra, hogy a népoktatást bevezessék, addig Erdélyben a legfontosabb egyházi szövegek első, úttörő fordításain dolgoznak, a Bánságban és Fogarasban pedig felállítják az első rumén nyelvű népiskolákat. Az erdélyi fejedelmek, fejedelemnők és főpapok rendszeresen foglalkoznak a ruménség művelésével és már a magyarból fordított szászvárosi Ószövetség (1582) előszava megemlíti Efrém Zacan, lugosi rumén tanító nevét. A rumének szélesebb rétegei ekkor tanulják meg a latin-magyar *skola*, *iskola* szót. A mai rumén *școală* hangalakja világosan mutatja, hogy a szó nem származhat közvetlenül a latinból.¹ Annak ellenére, hogy a lengyel nyelvben s elszórtan a délszláv nyelvemlékekben is előfordul a szókezdő *š*, művelődéstörténeti okokból fel kell tételeznünk, hogy a *școală* az északi rumén nyelvterületen mindenekelőtt magyar közvetítés révén terjedt el. A Kárpátokon túl a XIX. században is megállja helyét a magyarból származó hangalak, amikor Erdélyből kivándorló tanítók és tanárok (köztük G. Lazăr, E. Murgu és mások) igyekeznek a tanítás terén a görög nyelvet a ruménnel helyettesíteni.

A reformáció korában az erdélyi ruménség széles rétegei részesülnek a magyar és a magyar közvetítésű nyugati műveltség áldásaiban. A papi pályára készülő rumén parasztfiúk nemességet kapnak és korszerű oktatásban részesülnek. Ezáltal erkölcsi, műveltségi és társadalmi szempontból egyaránt ortodox fajtestvéreik fölé emelkednek. Egyes vidékeken a református vallás lebontja azokat a felekezeti válaszfalakat,

¹ Ha az ősi szókészlethez tartoznék, akkor **scoară* alakot várnánk (vö. *scară* < *scala*, *moară* < *mola*, stb.).

melyek eladdig a magyar és rumén parasztot elválasztották s így a kölcsönös nyelvi és szellemi közeledés útját egyengeti. Az erdélyi rumén nyelvben ismételtelen számos magyar szó honosodik meg, melyek a legkülönbözőbb fogalomkörökbe tartoznak és így az erdélyi rumén nyelvet, a moldvai és még inkább a havaselyi rumén nyelvvel szemben, sajátos történelmi és táji jelleggel ruházzák fel.

Ezek a tájnyelvi különbségek a kor íróiban és fordítóiban is tudatossá válnak. Igyekeznek munkáikat minden rumén olvasó számára érthetővé tenni. Alvinci Zoba János »Arany koporsó«-jának (Sicriiul de sur 1683) előszavában pl. a következőket írja: »Mivel a rumének nem mindnyájan beszélnek ugyanazt a nyelvet, olyan szavakat is fogsz találni, mint *oca* – pricina au adeverința, în *alian* – înpotriva, *hasna* – folosul, *alduiala* – blagosloveniia, és olyanokat, melyeket az itteni szokás szerint alkalmaztam.« Az előszóban előforduló magyar eredetű szavak az erdélyi rumén népnyelv állandó szókincséhez tartoznak.¹ Rajtuk kívül még a következők bukkannak fel a reformáció korában keletkezett szövegekben: *aldaș* 'áldás, üdvösség' (< m. *áldás*),² *bánat* 'bánat, gond' (< m. *bánat*),³ *bășău* 'bosszú' (< m. *bosszú*)⁴ *beteag* 'beteg' (< m. *beteg*),⁵

¹ *Ocă* (> m. *ok*) a XVI–XVII. században valószínűleg gyakoribb volt, mint ma, vö. Tamás: *Fogarasi István kátéja* s. v. *Hasnă* bizonyára már a kései középkorban ismeretes erdélyi tájszó volt, mivel már a legrégebb szövegekben is megtaláljuk (Candre: a. i. h. 266; Hasdeu: *Cuv. b.* II, 101, stb.); Moldvára I. Șezătoarea II, 24. *Alduială* »áldás« az *aldui* (> m. *áld-a-ni*) igének a származéka, mely utóbbi szintén a régi magyar eredetű kölcsönszavak közé tartozik és már a Todoreszku-töredékben szerepel (Szttripszky–Alexics: *Szegedi Gergely énekeskönyve XVI. századbeli román fordításban*. Budapest, 1911. 122, továbbá Tamás: i. h. 71, 90.

² Egy XVII. századbeli zsoltár- és énekgyűjteményben: *Ej aldaful* a Domnului (kézirat a kolozsvári Református Kollégiumban 316. l.) a Viski-féle kéziratban: *ku tote aidafurile tale* (357. l.); *aldașul* lui Dumnezeu cu noi (Retezanul, ap. Densusianu: *Graiul din Țara Hațegului*. București, 1915. 238), továbbá Caba: *Szilágy vármegye román népe, nyelve és népköltészete*. Bécs, 1918. 94; Moldován: *Alsófehér vármegye román népe*. Alsófehér vármegye monográfiája. Nagy-Enyed, 1899. I. köt. 2.rész. 809; Stan: *Magyar elemek a mócok nyelvében*. Nagy-Szeben, 1908. 25, stb.

³ Candrea: i. h. II, 355; Alexics: *Magyar elemek az oláh nyelvben*. Budapest, 1898. 29; Bîrlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*. București, 1909. 94; vö. még DAcR. I, 476 (moldvai adatokkal). Bukovinára ld. Șezătoarea XXI, 18.

⁴ Candrea: i. h. 52, 67 és passim; Paliia, ed. Roques, 38; Göbl: i. h. 88–81; Moldvára ld. Ion Creangă IV, 188 és XIII, 151.

⁵ A XVI. század óta először erdélyi szövegekben, igen gyakori. Vö. Tagliavini: *Lex. Mars.* 101–2; au fost *betégi*: *Codicile Todorescu*, ed. Drăganu: *Două manuscripte vechi*. București, 1914. 203; Moldvában 1650 körül találkozunk vele

biu 'bőséges, termékeny' (< m. *bő*),¹ *buduşlău*, *buduşău* 'bujdosó, menekült, kivándorló' (m. < *bujdosó*),² *a bintetui*, *bintetlui* 'büntetni, megbüntetni' (< m. *büntetni*),³ *a celui* 'csalni, megcsalni, becsapni, megtéveszteni' (< m. *csalni*),⁴ *cocie* 'kocsi, hintó' (< m. *kocsi*),⁵ *copârşeu* 'koporsó' (< m. *koporsó*),⁶ *copou* 'kopó, vadászkutya' (< m. *kopó*),⁷ *dărab* 'darab'

(Iorga: *Documente româneşti din Arhivele Bistriţei* I, 86. Bucureşti, 1899), v.ö. még *betiag* (Şezătoarea V, 37. Munţii Sucevei), *beteág* 'etwas unwohl' (Codrul Cosminului I. [1924], 384. Marginea), Creangă-nál (ed. Kirileanu, 283), stb. – Gamillscheg erről a szóról a következőket írja: »Wenn daher für »krank« das ungarische *beteg* in der rumänisierten Form *beteag* heute der fast ausschliesslich gebrauchte Ausdruck des Rumänischen in Siebenbürgen ist, dann erklärt sich dies daraus, dass die Ärzte an den ungarischen Universitäten in ungarischer Sprache ausgebildet wurden.« (Jahrbuch der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Jahrgang 1940. Berlin, 1941. 127). Ezzel a véleménnyel csak akkor érthetnénk egyet, hogyha ez a szó csak újabban terjedt volna el. Azt, hogy a *beteag* szó az egész északi rumén nyelvterületen előfordul, továbbá, hogy Erdélyben és Moldvában régi idők óta megtalálható, forrásszerű adatokra támaszkodva, úgy magyarázhatjuk meg, hogy ezeken a vidékeken a magyar népi altalaj egykor sokkal erőteljesebb volt. Ugyanolyan régi a *beteşug* « m. *betegség*) szó is, vö. pl. Tagliavini: i. h. 102; *beteşugul*, sau boala featei sale (Sicriiul de aur, 123; ld. még. no. 126), stb.

¹ Már a voroneczi kódexben (Alexics: i. h. 37), további erdélyi és moldvai adatok: DAcR. I, 570; *alduiaste Dmzău... de biu* (Sicriiul de aur, 209), *întremaré cé de biu* (Cateh. calv. ed. Bariţiu, 121), *mîncaş carne îmbiu* (Densusianu i. h. 320), stb.

² A Paliña-ban: *şi buduşlău fi-veri spre pământ* (ed. Roques, 25), újabb példák Göblnél: *A magyar szótáriródalom hatása az oláhra*. Budapest, 1932. 17; Weigand, *Jahresberichte* VI. (1899), 75; *buduşlancă* 'femeie fugită dela bărbat' (Papahagi: *Graiul şi folklorul Maramureşului*. Bucureşti, 1925, 215), stb.

³ A *nebintetuit* származék már a Tâlcu Evangheliilor-ban megtalálható (Brassó, 1564), további példákra ld. Tamás: *Fogarasi István kátéja*, 75.

⁴ Candrea: i. h. II, 54, 60, 105, stb.; *éy cseluit prietnikul*: Buitul: *Catechismus...* Tipirit en Klus en anul Domnului 1703. 28; DAcR. I/2, 275–76; Tagliavini: *Lex. Mars.* 109–10; *m'ai celuit Rădulescu–Codin: Din Corbiu – Muscelului: Din vieaţa poporului român XXXIX*, 19); *a şealui* 'a înşela' (Ion Creangă IV, 7. Bukovina), stb.

⁵ Ma már csak Erdélyben általános, egykor a Kárpátokon túl is el volt terjedve (vö. DAcR. I/2, 613–14). 1588-ban Moldvában is megjelenik (Hasdeu; *Cuv. b.* I, 206). További példákra l. Tagliavini: i. h. 96. s. v. *kocsis*; Sze me szuj odáte si jeu en *kocsije* (1714. Déva. Egy Drăganu által közzétett versben: *Făt Frumos* I. [1926], 3); *cocie* 'căruţă pentru cai' (*Clopotiva. Un sat din Haţeg* II, 417), stb. A szó a legtöbb európai nyelvbe eljutott.

⁶ A Bánságban a XVII. században tűnik fel (vö. DAcR. I/2, 764–65); továbbá Viski (1697. vö. Ungaria I, 99). Egész Erdélyben nagyon elterjedt.

⁷ Rumén adataink csak a XVIII. század óta vannak. Ennek ellenére a szó

(< m. *darab*)¹ *dorobanț* 'darabont, gyalogos' (< m. *darabant*, darabont)² *făgădaș* 'ígéret' (< m. *fogadás*),³ *fel* (*fealiu*) 'fajta, minőség' (< m. *féle*),⁴ *feleleat* 'kezeség, felelősség' (< m. *felelet*),⁵ *a felelui*, 'valamiért felelni, felelősséggel tartozni' (< m. *jelelni*),⁶ a Moldvában és Bukovinában korán feltűnő *feredeu* 'fürdő' (< m. *feredő*, köznyelvi *fürdő*),⁷ *filer* 'dénár

általános elterjedéséből arra következtethetünk, hogy a dologgal együtt már korábban ismerték, mivel a *kopóeb* elnevezés a magyarban már a XVII. század elején előfordul (Melich: MNy XXVIII [1932]. 99). A szó rumén közvetítéssel a bolgár nyelvbe is eljutott (Capidan: Dacoromania III (1924], 216).

¹ Ez a Kárpátokon túl is gyakran előforduló szó először a Cateh. calv.-ban (ed. Baritiu, 123) szerepel. Ld. még Tagliavini: *Lex. Mars.* 105; *dărăb* 'bucată foarte mare de ceva' (Șezătoarea V, 71. Munții Sucevei; XX, So); *darap* 'codru mare de mămăligă' (Ion Creangă IV, 306. Vâlcea); *dărăp* 'o bucată mare de ceva' (Arhivele Olteniei X, 57. Mehedinți), stb.

² Először Radu dela Afumați vajda levelében szerepel 1523-ban (vö. Treml: Studi Rumeni IV [1930], 210); și tu căpitane de *dorobanțe* (1640. Arhivele Olteniei II [1923], 31); au trimes *dărăbani* (1642. Iorga. i. h. 74); au fost *dărăbanțu* (1643. Arhivele Olteniei IV [1925], 182); cu trei *dorobanți* (uo. IX [1930], 48. Romanai); Tagliavini: *Lex. Mars.* 98. s. v. *tarabancz*, stb.

³ Tamás: *Fogarasi István kátéja* 87.

⁴ A rumén irodalom kezdete óta számos kifejezés alkotóelemeként fordul elő. Vö. DAcR. II, 91–2.

⁵ Már a voroneczi kódexben megtaláljuk. Vö. DAcR. II, 93 és Gaster, *Crestomatie română* I, 2; Alexics' i. h. 55; Stan' i. h. 33: pe *felelat* 'garantat, pe omenie' (Seliște, Szeben környéke. Banciu: Transilvania XLVI, 47); pă *fel'el'eat* 'pe cuvînt' (Densusianu: i. h. 317); Dau pe *feleleti* (Moldován: i. h. 812); Barbul: *Az avasvidéki nyelvjárás*. Budapest, 1900. 46; valószínűleg a ruménből: erd. szász *felelat* 'váltásdíj' (Schullerus: Nyelvtudomány I [1906] 96). A szó sokszor azt a felelősséget jelenti, melyet a rumén pásztor vállalt a magyar földbirtokos állataiért.

⁶ DAcR. uo., továbbá: *feleluescu* de dinsul (Dosofoei gyulafehérvári püspök levelében. Iorga, uo. II, 4); a XVII. századból még: *feleluim* cu satul (uo. I, 91); De frații miei... încă *feleluiesc* (Havaselve, Iorga: *Srisori de boieri–Scrisori de domni*². Vălenii de munte, 1925. 71–2); cine poate *felelui* (Radna. 1717 Iorga: *Documente românești din arhivele Bistriței* II, 106); Densusianu: i. h. 317; Stan: I, h. 33, stb.

⁷ DAcR. II, 100, továbbá: Cateh. calv. (vö. Alexics: i. h. 55); a gyulafehérvári Molitevník-ban (1689): ku *feredeul* neputreğuneî (Cipariu: *Analecte* 138); Tagliavini: i.h. 106; *feredeu* 'baie de aburi' (Șezătoarea XXIII, 48. Baia, Folticeni); *feredeu* 'baie' (Ion Creangă III, 266. Florești, Tutova); *sărădău* Rădulescu–Codin: i.h. 66; a fürdőket az erdélyi *meșteri* (mesterek) építették, Moldvában Nagy István uralkodása óta (vö. Samarian: *Medicina și farmacia în trecutul românesc*. Călărași, é. n. 241–43).

fillér' (< m. *fillér*),¹ *ferăstrău* 'fűrész, fűrészmalom' (< m. *fűrész*),² *ghiuluș* 'gyűlés, összejövétel' (< m. *gyűlés*),³ *gingaș* 'gyöngéd, finom kedves, gyengélkedő' (< m. *zsenge* + *-aș*),⁴ *giulgiu* 'finom vászon, gyolcs, (< m. *gyolcs*),⁵ *a giutru* 'gyötörni, kínozni, marcangolni' (< m. *gyötörni*),⁶ *a hăitui* '(vadászaton) hajtani' (< m. *hajta-ni*),⁷ *a hălădui* 'haladni, megérkezni, megmenteni, életben lenni' (< m. *halad-ni*),⁸ *hașmă* 'metélő

¹ DAcR. II, 122, továbbá: *filêriu* (Tetrav. diac. Coresi din 1561. ed. Gaster, 15), *fileariulă* (az ún. Rákóczi-Bibliában, vö. Tulbure: *Az első román bibliafordítások*. Nagyvárad, 1918. 22); *fileariu* (1672. Beszterce környéke. Iorga: i.h. II, 19); *să vând într'un fileariu* (Sicriiul de aur, 21); Barbul: i. h. 47; Stan i. h. 33, stb.

² DAcR. II, 97, továbbá: *fierăstrae* cu care se taie arbori (Toderașco moldvai logofet levelében, 1634-ből, vö. Iorga, i. h. I, XCV. 1.); la un *herăstrău* în munte (1815. Constantinescu-Mircești: *Documente vrăncene*. I, 100. București, 1929) Erdélyben gyakran *firez*, *hirez*, vö. pl. Bulletin Linguistique II [1934], 220, 222. IV [1936], 141, stb.

³ A DAcR.-ban (II, 264) idézett gyér adatokhoz vö. még: Tagliavini i. h. 107; *guluș* (sic!) ce iaste să ne strîngem la munte (Iorga: i. h. II, 14. Máramaros megye, a. 1669); *ghiuluși* (uo. 88); si *gilisu* szau riszipit (Stinghe: *Documente privitoare la trecutul Romînilor din Șchei*. Brașov, 1901. I, 91. a. 1724) *ghilisu* (uo. I, 204. a. 1738); *d'iliș* 'adunare' (Barbul: i. h. 46); *ghiliș* 'sfat' (Márta, Krassó-Szörény m. Costin: *Graiul bănațean* II, 99); Olténiában jelentése 'petrecerea făcută seara, de acela care își mărită fata sau își însoară băiatul' (Arhiva Olteniei VI [1927], 108); a hasonló nevű olténiai nyáresti ünnep leírását l. a Ghiluşul folyóiratban I (1913), 5–6, II (1914), 4–6, stb. Származéka: *a d'iliși* 'gyűlésezni'. (Papahagi: *Graiul și folklorul Maramureșului*, 19).

⁴ Először Ureche Letopiseț-ében (ap. Gaster: i. h. I, 71), később egy 1660 körüli zsoldár- és énekgyűjteményben: Trup *gsingas* alu Christus (383. I.) Tagliavini: i. h. 94; DAcR. II, 268, stb.

⁵ Már a szászvárosi Ószövetségben (ed. Roques, XXXVII. 1.); *coțe de gólce* (Rosetti: *Lettres roumaines de la fin du XVI siècle tirées des archives de Bistritza* 53); DAcR. II, 270; Erdélyben inkább *giolgiu*. Egy máramarosi dojna kárhoztatja a használatát s helyébe a háziszóttest ajánlja: Pînza ce 'n război să țese, Da nu žolžuri și mătasă (T. Papahagi: *Graiul și folklorul Maramureșului* 7).

⁶ A 4. jegyzetben említett zsoldárfordításban: me *dsutrujezk* (52 l.); Viskinél (Ungaria I, 99); *gitrului* (Szamosvölgye, Pașca: *Glosar dialectal* 30); további moldvai és erdélyi adatokra I. Drăganu: Dacoromania III (1923), 718; *gitruit* 'doborât de boală, de vre-un rău' (Șezătoarea XX, 108. Baia, Folticeni); Da m'o *ghitruit* scîrba (Ion Creangă IV, 401. Bukovina), stb. DAcR. nem említi.

⁷ Bár nincsenek régi adataink, a szó általános elterjedése és számos származéka (*haită*, *hăitaș*, *hăituiala*, stb.) alapján feltételezhetjük, hogy aránylag korán jutott a rumén nyelvbe. Vö. DAcR. II, 344–45.

⁸ Adatok a XVIII, századtól kezdve (Vö. DAcR. II, 346).

hagyma, alium ascalonicum' (< m. *hagyma*),¹ *hatalm*, *hatal* 'hatalom, földesúri jog, pénzbírság' (< m. *hatalom*),² az Erdélyben és Moldvában használt *hofer* 'hóhér, sintér' (< m. *hóhér*, kfn. *hofer*),³ *holdă* 'hold, szántó, vetés' (< m. *hold*),⁴ a havaselvi és moldvai *rumân* 'jobbágy' helyett Erdélyben használt *iobag* (< m. *jobbágy*),⁵ *imaş* 'közlegelő, legeltetés, pascuum commune' (< m. *nyomás*),⁶ *jeler* 'lakos, telepes, zsellér, inquilinus' (< m. *zsellér*, bajor-osztrák *söller*),⁷ *jimblă* 'zsemle' (< m. *zsemle*, kfn. *semele*),⁸ az ünnepies hangulatát mindmáig megtartó köznyelvi *lăcaş* 'lakás, hajlék, szállás' (< m. *lakás*),⁹ a művelődéstörténeti

¹ A XVII. század eleje óta. Hasdeu: *Cuv. b.* I, 267; DAcR. II, 375; *hajmă* 'apróhagyma, mogyoróhagyma' (Stan: i. h. 35); Lex. Bud. 251, stb.

² A XVII. század elején tűnik fel. Vö. Iorga: *Anciens documents de droit roumain.* Bucarest, 1930–31. I, 216; régi példákat Alexics is idéz (i. h. 60); *hatalmu* i-au închinat (Constantinescu-Mirceşti: i. h. I, 7); nu-ţi ieu cu *hatal* (Ion Creangă VIII, 155. Tutova); Molnár 1788. évi nyelvtanában: *hotalm* 'das Hofrecht, die Gewalt des Hofes'; DAcR. II, 378, stb.

³ DAcR. II, 399; Tagliavini: i. h. 109; *hoferi* 'cei ce prind şi omoară câni prin târguri' (Şezătoarea XIX, 112. Moldva); *hoferi* 'Lump, der alles nach seinem Willen macht und sich um Familie etc. nicht kümmert' (Codrul Cosminului II/III [1927], 423. Marginea). Vö. még Studi Rumeni IV (1930), 128.

⁴ Bár Alexics: i. h. 65 már a XVI. századból idéz példákat, a DAcR. adatai csak Varlaammal kezdődnek; *holdă* 'lan, câmp semănat cu cereale' (Bîrlea: *Balade, colinde şi bocete din Maramureş.* Bucureşti, 1924. 102); *holdă* 'szántóföld' (Stan: i. h. 37); *hóldá* 'Weissernte auf dem Felde; Feld im Erntezustand' (Marginea: i. h. 424); vö. még Tagliavini: i. h. 95, ahol állást foglal a Tiktin által ajánlott származtatás ellen, és H. Dumke: Jahresberichte XIX, 73.

⁵ DAcR. II, 882. és Tagliavini, i. h. 95. s. v. *obbas*.

⁶ A XVIII. század második felétől kezdve mutatható ki, de valószínűleg már korábban átvették: *imaşul* vitelor (1786. Antonovici: *Documente bârlădene.* Bârlad, 1911. II, 68); *imaşu* vacilor (1806. Sava: *Documente putnene II. Vrancea, Ireşti-Câmpuri.* Chişinău, 1931. 55); nu ieşă iosagu în *imaş* (Bocskó. Ugocsa m. Anuarul Arhivei de Folklor VI [1942], 218); az egész északi rumén nyelvterületen többé-kevésbé elterjedt (vö. DAcR. II, 470 és Codrul Cosminului II/III [1927], 252).

⁷ Először a Cateh. calv.-ban (DAcR. II, 14); Lex. Bud. 333.

⁸ A szászvárosi Ószövétségben (1582. vö. DAcR. II, 26); neşte *zimble* (Grai şi Suflet III, 349. Teişani, Tutova); preţul pâinei şi a *jămiei* (Furnică: *Documente privitoare la comerţul românesc. 1473–1868.* Bucureşti, 1931. 431. Moldva), stb.

⁹ 1508/1509 óta (vö. Ung. Jb. IX [1929], 275); să hie *lăcaşu* sufletului lui cu Ariia (1632. Antonovici: i. h. III, 62); *lăkaşului* tău în cer (1683. Cipariu: *Analecte* 244); La uşa acelui *lăcaş* (1831. Revista Arhivelor II, 283. Havaselve); M'au lăsat fără *lăcaş* (c. 1870. Arhivele Olteniei XII [1933] 281); Nazaret era oraşul, Unde îşi avea *locaşul* (Gocan–Florian: *Monografia comunei Feiurdeni.* Cluj, 1939. 101), stb.

szempontból kiemelendő *lacăt, lăcat, lăcată* 'lakat, zár' (< m. lakat),¹ továbbá *lăcătuș* 'lakatos' (< m. lakatos),² az Erdélyben még ma is sűrűn használt *lămpas* 'lámpás' (< m. lámpás),³ *lepedeu* 'lepedő' (< m. lepedő),⁴ *a leșui, aleșui* 'meglesni, kihallgatni, leselkedni' (< m. lesni),⁵ a talán csak Havaselvén ismeretlen *maiu* 'máj, tüdő' (< m. máj),⁶ a főleg Máramarosban használt *mărădic* 'örökösök, utódok' (< m. maradék),⁷ az északi rumén köznyelvben mindmáig továbbélő *meșteșug* 'mesterség, ipar, ügyesség, csel' (< m. mesterség),⁸ *mistui, amistui* 'emészteni, meg-

¹ Már a legrégebb szövegekből kimutatható, általánosan elterjedt szó, V.ö. DAcR. II/2, 75-6.

² DAcR. II/2, 76; jupantul Haneș *lăcătușul* (1770. Iorga: *Scisori de boieri* 101); La *lăcătușul* am plătii pentru ladă (1778. Furnică: *Din istoria comerțului la Români*. București, 1908. 63); Condre *lăcătușu* (1825/27. Antonovici: i. h. II 251); a *lăcătușie* származékot a DAcR. mint *meșteșugul lăcătușului* magyarázza, ahol a *meșteșug* (< m. mesterség) is magyar jövevényszó.

³ A Rákóczi-Bibliában: *luară lămpașale* lor (Tulbure: i. h. 23); în *lămpa șale* sale (Sicriiul de aur, 145); Viskinél (Ungaria I, 99); a Clemens-féle szótárban (1837): *lampăș* (321. l.); további adatok Tagliavininél: *Lex. Mars*, 114.

⁴ Erdélyi tájszó, mely először a *Lexicon Marsilianum*-ban fordul elő (ed. Tagliavini, 114); Molnár: *Sprachlehre*, 55, 374 (1788-ból); *lepid'ew, lipid'ew* (Bihar megye. Bulletin linguistique IV [1936], 143); *l'epedzeu* 'cearșaf' (Gregorian *Graiul din Clopotiva*. București, 1937. 59), stb.

⁵ A legrégebb szövegek óta nagyon gyakori, vö. Alexics: i. h. 20-1, 78-9 că-l *aleșuescū* pentru ei bărbați (Rákóczi-Biblia, Tulbure: i. h. 21); kariî *leșuesk* după viață (Sicriiul de aur, 203); Stan: i. h. 25, 39, stb.

⁶ Samaritan (*Medicina și trecutul* 211, 233) a következőket írja: »Ficatul este *maiu* în Psalt. Sch., în Chr. lui N. Costin. In autopsia ce s'a făcut cadavrului lui Duca Vodă în 1685, s'a găsit ca »maiu cel negru i-au fost sănătos.« Vö. még: *mai* 'Leber' (Codrul Cosminului VII, 21. Marginea. Moldva); erdélyi példák Tagliavininél (*Lex. Mars*. 114), továbbá Mușleanál (Anuarul Arhivei de Folklor I [1932], 213. Bikszád, Szatmár megye); *mai* 'ficat' (Densusianu: *Graiul din Țara Hațegului* 323). Vö. még Ung. Jb. XX (1940), 25, ahol G. Reichenkron a *maiu negru* kifejezést próbálja magyarázni.

⁷ Legrégibb adatunk Viski zsolttárgyüjteményéből való s ez talán azt bizonyítaná, hogy Viski Északerdélyben tanult ruménül: *meredikului* a Beu (397. l.): să le hie pomană pă hiru, pă *mărădic* (1741. Bîrlea: *Insemnări* 110); Iară cine a fi *mărădicu* din neamul acesta (1761. uo. 177); și-a *mărădicului* cariî vor rămîne (1766. uo. 24); din *mărădicu* lui Hrușca (1857. u.o. 159); újabb adatok: Alexics: i. h. 114; Dacoromania IV (1927), 1080.

⁸ A szó átvételének művelődéstörténeti okairól Iorga a következőket írja: »Primirea și răspîndirea lui se datorește faptului că dintr'un trecut îndepărtat, din veacul al XIII-lea înainte, locuitorii celor mai vechi orașe din Țara-Românească și din Moldova au fost și Unguri.« (*Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*. București, 1906. 155); vö. az ebből származó a *meșteșugi* igét 'a umbla cu

emésztani, elfogyasztani, eltűnni, eldugni' (< m. *emészt-e-ni*),¹ a művelődéstörténeti és szóföldrajzi okokból elsősorban nyelvünkől magyarázandó *nădrag* 'nadrág' (< m. *nadrág*),² a Bánságban és Erdélyben még ma is élő *ocă* 'ok, indok' (< m. *ok*),³ *orbalt* 'orbánc' (< m. *orbánc*),⁴ az azóta elavult *otălmăzui* 'oltalmazni, védeni, megvédeni' (< m. *oltalmazni*),⁵ a népköltészetben gyakran szereplő *paloș* 'pallos, tör' (< m. *pallos*),⁶ a felülről terjesztett *exemplu* mellett elevenségét megőrző *pildă* 'példa, példázat, hasonlat, példabeszéd' (< m. *pělda*, kfn. *bilde*),⁷ *ponoslui* 'panaszolni, panaszt tenni' (< m. *panasz-olni*),⁸ *răvaș* 'levél, írás, rovás'

meșteșug (Candrea: i. h. 436); *meșterșug* 'artifice, ruse' (c. 1625. Gaster i. h. I, 71); toate *meștersîgurile* réle (Cateh. calv. ed. Baritiu, 47); Tagliavini. i. h. 96, stb.

¹ A Psaltirea Scheiană-ban, a szláv *probaviti* 'digerere, impertire' hatására annyit jelent, mint 'valamiben részesíteni' (Candrea' i. h. II, 66); *amistuיעse* toate supărăile noastre (Cateh. calv. ed. Baritiu, 120); *amistuiaște* și sfârșește cu bărbat (Sicriiul de aur, 148); vö. még Alexics: i. h. 83–4; *mistui* 'a ascunde' Pamfile: Din vieața poporului român XII, 49, 351), stb.

² Vö. Tagliavini: i. h. 116, számos további adattal. Drăganu a Halici-nak tulajdonított szótár magyar elemei között említi (Dacoromania IV [1927], 156); a szóval először 1589-ben találkozunk: *nadrași karașiu* 'Hosen aus grobem Stoffe' (Hasdeu: *Cuv. b.* I, 258), ahol a *carășiu* szó is magyar eredetű (vö. DAcR. I/2, 194); *Nădragi* 'caligae ungaricae' (Lex. Bud. 411).

³ Már az 1564-i Tâlcuț Evagheliilor-ban megtalálható. Vö. Tamás: *Fogarasi István kátéja*, ahol későbbi adatokat sorol fel (101–2).

⁴ Anonymus Banatensis szótárában: *Orbáncz* (Dacoromania IV [1927] – 156); Am deschentăt de *orbáncz* (c. 1760. Tagliavini: Studi Rumeni IV [1930], 79. Moldva); *orbaltu*, *orbantu* 'erysipelas, gutta rosacea' (Lex. Bud. 469); *orbalt* (Gorovei: Din vieața poporului român XXVII, 249. Bukovina); *bubele* și *orbaltul* (Bîrlea, i. h. II, 362); *orbant* 'foc viu' (Barbul: i. h. 51), *orbaltule* te 'ntoarce (*Clopotiva. Un sat din Hașeg* II, 473), stb.

⁵ Az *otalmazuit* származékkal már a Tâlcuț Evagheliilor-ban találkozunk (v.ö. Veress, *Bibliografia română-ungară* I, 25. București, 1931); *Otelmezuesk. Defendo* (Anonymus Banatensis, i. h.). Ugyanabban a szótárban a Viskinél is szereplő *Otalm. Defensio* (Ungaria I, 99); ku *Otálmul* ătremb (Buitul: *Cat.* 45); să o va *otălmăzui* (Bîrlea: *însemnări* 161).

⁶ Régi adatok Tiktin-nél, DRG. 1112; vö. még Tagliavini *Lex. Mars.* 118; pușci și un *paloș* (c. 1687. Iorga: *Doc. Bistr.* II, 65. Moldva) *Paloș* din cui ș'o luat (Anuarul Arhivei de Folklor IV [1937] 118. Besszarábia) *Paloșu* 'spatha, gladius, ensis: pallos' (Lex. Bud. 479), stb.

⁷ Vö. Tamás: *Fogarasi István kátéja* 104.

⁸ Tagliavini, i. h. 119–20. Vö. még: *ponosluiăște* (Sicriiul de aur, 40); *ponosluesk* 'sich beschweren, beklagen' (Molnár: *Sprachlehre* 282); *ponozli*, 'a se căi' (Caba: *Szilágy* 99), stb.

(< m. *rovás*),¹ a csak Erdélyben használt *sabău* 'szabó' (< m. *szabó*),² az egész rumén nyelvben megtalálható *sălaş* 'szállás, lakás, szálló, hajlék, koporsó' (< m. *szállás*),³ *sechiraş* 'fuvaros, szekeres' (< m. *szekeres*),⁴ *sicriu* 'szekrény, láda, koporsó' (< m. *szekrény*),⁵ *sudalmă* 'káromkodás, szitok, szidalom' (< m. *szidalom*)⁶ a *sudui* 'szidni, összeszidni' (< m. *szid-ni*),⁷ az erdélyi *a surzui* 'hozzáadni, ráadni, szerezni, megszerezni, beszerezni' (< m. *szerez-ni*),⁸ és *suşig* 'szükség, nyomor' (< m. *szükség*),⁹

¹ 1583-85: *răvaşele domneşti* (Hasdeu: *Cuv. b.* I, 38-9; va lăsa pre lua *răvaş* (Rosetti: *Lettres roumaines* 56. XVII. század eleje); îndată ce veţi auzi *răvaşul* acesta (1789. Antonovici: i. h. I, 133); *răvaş* 'un beţigaş în patru feţe pe dungile căruia se înseamnă cupele de lapte duse la oraş' (Paşca: *Glosar dialecta* 51), stb. A szláv nyelvi előfordulásokra vö. Skok: *Slavia* IV, 346.

² Tagliavini: *Lex. Mars.* 120; Molnár 1788-i nyelvтанában (397. l.); Koncz József Batrachomyomachia-jában (vö. *Ungaria* IV [1895], 325: *Szeboj*, Csizmás Kósokár; *sabou* (Caba: i. h. 100); *săbău* 'croitor' (Costin: *Graiul bănăţean* 176) am haine la *sabău*, (Máragyulafalva. Máramaros m. Papahagi: *Graiul şi folklorul Maramureşului* 97), stb.

³ Már a legrégebbi szövegekben is gyakran fellelhető, vö. Tagliavini: i. h. 97, továbbá Drăganu: *Codicele Todorescu* 199; *sălaş* 'cercueil, bière' (Bulletin Linguistique VI [1938], 192. Beszterce-Naszód megye), stb.

⁴ Moldvában a XIV. században tűnik fel, vö. *Ung. Jb.* IX (1929), 295-96, se făcîa *sekiraşu* (1620. M. Moxa krónikájában); dela cormanişi şi *secherişî* (1820, Bîrlea: *Insemnări*, 193); *sechereş* (Moldován: i. h. 817), *secherâş* 'cel ce umblă cu car, căruţă' (Bîrlea: *Cântece poporane* 116); *secheriş* (Barbul: i. h. 53), stb.

⁵ Candrea: i. h. 477; a *Sicriiu* de aur többször idézett címében; *Sekrinj Sepulchrum* (Anonymus Banatensis, vö. *Dacoromania* IV [1927], 157); *săcriu* 'Sarg' (Anuarul Arhivei de Folklor II [1933], 117. Besszarábia); facerea *secriulu* (Antonovici: i. h. I, 215. Moldva); *săcrin*, *sěcrin* (Bulletin Linguistique V [1937], 164. Bánság), stb.

⁶ Vö. Cihac: *Dictionnaire d'étymologie daco-romane* II, 527; Mândrescu *Elemente unguereşti în limba română*. Bucureşti, 1892. 180-81; va skăpa, de čertária *sudălmii* (1646, Gaster: i. h. I, 122; Ku *szidalme* je pline inima (Viski: *Ungaria* I, 100); *Sidalme* Convicium (Anonymus Banatensis, i. h. 158); cu maire *sudalma* (Dacoromania III [1924], 915, 929. Erdély); *Lex. Bud.* 682, am răbdat *sudalme* (Arhivele Olteniei VII [1928], 201. Iaşi), stb.

⁷ XVI. századi adatokat közöl Bârseanu; *An. Ac. Rom. M. S. L. Ser.* 111, T. I. M. 3. p. 37; Tagliavini: i. h. 98; tot *suduiţi* pre oamenii (1670. Iorga: *Documente româneşti* II, 16); l-o *suduit* (Bulletin Linguistique IV [1936], 168. Bihar megye); vö. még Anuarul Arhivei de Folklor I (1932), 222. CCCXLIV), stb.

⁸ A Cateh. calv.-ban (Alexics: i. h. 99); Viski: *Ungaria* I, 100; *Lex. Bud.* 689; Tagliavini: i. h. 120-21. s. v. *szeresuesk*.

⁹ Először egy kéziratosszótár- és énekyűteményben: *Aszkulteme en fzuksigul* mjeu (c. 1660. 201. l.); chitelenindu-mă eu de *şuşugurile* meale (Iorga: *Scris. ard.-mar.* I, 235. XVII. század vége); avîndu *suşig* mare (1717. uo.); I Alexicsescu: i. h. 99; Mândr 103, stb.

jinor 'zsinór' (< m. *zsinór*, kfn. *snur*, *snuor*),¹ *şireag* 'sereg, csapat, hosszú sor' (< m. *sereg*)², *şogor* 'sógor' (1593. Mihályi: Máramarosi diplomák 638), *tabără* 'tábor, csapat' (< m. *tábor*),³ a szintén a rumén köznyelvbe átment *talpă* 'talp, alsóréz, alap, állvány' (< m. *talp*),⁴ a Kárpátokon túl is előforduló *târnaţ* 'tornác, folyosó, porticus, pro-sias' (< m. *tornác*),⁵ az Erdélyben és Moldvában nagyon elterjedt *tău*, 'tó, mocsár, láp' (< m. *tó*),⁶ az erdélyi *tolcer* 'tölcsér' (< m. *tölcsér*),⁷ a moldvai és erdélyi *ţintirim* 'temető' (< m. *cinterem*),⁸ *uricaş* 'örökös' (< m. *örökös*),⁹ a Kárpátokon túl is előforduló *viton*

¹ A szászvárosi Ószövetségben: un *şinori* de mătase galbină (302.1. Ishod); Viski: Ungaria I, 100; *şinor* de lână (Furnică: *Din istoria comerţului* 63); Lex. Bud. 645; *şinor*, *şinur* (Haneş: *Din Ţara Oltului*. Bucureşti, 1921. 124); Barbul: i. h. 53. stb.

² A szászvárosi Ószövetségben (224. l. Ishod); a Rákóczi-Bibliában (Tulbure: i. h. 25); Sicriiul de aur 11; Dosofteiu: *Litughier*. Iaşi, 1679. 43, 193; Agyagfalvi zsoldárgyűjteményében 38, 101, stb.

³ Ld pl. cu *tabăra* (1612. Iorga: *Documente româneşti* I, 30. Moldva); Viski: Ungaria I, 100; şi merse la *tabără* (Gaster: i. h. II, 167); Bobb: *Dict.* II, 436, stb.

⁴ Candrea: i. h. 28; patru *talpe* de arġitî (sic!) să aibă (szászvárosi Ószövetség 256); Tagliavini: *Lex. Mars.* 98; în *tălchi* c'o sărit (Valea Nistrului-de-Jos. Anuarul Arhivei de Folklor IV [1937], 126), stb.

⁵ A szászvárosi Ószövetségben (258. l. Ishod); De pofta *ternaczuluj* teu (az 1660. körüli zsoldár- és énekgyűjteményben 199.1.); En *ternaczele* tale (Viski 143; y-o dus în *tîrnats* (Bihar megye. Bulletin Linguistique IV [1936], 174); Gregorian: i. h. 63; Molnár szótárában (1822. 86); în capătu *turnaţului* (Komornán, Szatmár m. Muşlea Anuarul Arhivei de Folklor I [1932], 221); *atârnaţ* 'cerdac' (Pamfile: *Din vieaţa poporului român* XX, 84. Argeş környéke); *târnaţ* locul de dinaintea pragului' (Şezătoarea XIX, 60. Ungureni, Botoşani); *târnaţ* 'prispă, tindă' (Grai şi Suflet V, 123. Gorj), stb.

⁶ Ld. pl. izvorrele în *taure* (Candrea: i. h. 214); *teişori* ku halăşteu (1558. Hasdeu: *Cuv. b.* I, 211. Moldva); el face *teu* de ape (az 1660. körüli zsoldár- és énekgyűjteményben); Lex. Bud. 723; Tagliavini: i. h. 121–22; Birlea: i. h. II, 158, stb.

⁷ Tagliavini: i. h. 122. s. v. *tolcser*; *tulşeri* 'pîlnie' (Gregorian: i. h. 63), stb.

⁸ Dosofteiu (vö. Gaster: i. h. I, 257); *ţintirimul* bisericii (1752. Iorga: *Studii şi Documente* I, 107); *ţântirimul* bisăricii (1819. Antonovici: i. h. I, 96. Moldva); Suceava és Dorohoiu környékén (vö. *Din vieaţa poporului român* XIX, 129 és IV, 78); *ţănterimu* (Lex. Bud. 109); *ţîntîrim* (Bul. Iordan IV [1937], 72. Beszterce-Naszód megye), *ţîntîrim* (Tamás: *Ugocsai magyar-rumén kapcsolatok* 28–9), stb.

⁹ Agyagfalvi zsoldárkéziratában (27. l.); a Rákóczi-Bibliában (Tulbure: i. h. 25), a Cateh. calv.-ban (Baritiu, 38); *Urikash*. Haeres (Anon. Ban. 163), stb.

'sovány, gyenge, elcsigázott' (< m. *hitvány*),¹ *vizitiu* 'kocsis' (< m. *vezető*),² stb.

Ezek a jókorán (XVI–XVII. sz.) felbukkanó és írásos emlékekben ránkhangyomározott szavak kézzelfoghatóan bizonyítják, hogy a magyar hatás – különösen Erdélyben és Moldvában – a kései középkor után még inkább elágazott, sokoldalúbb és mélyebb lett. Ezt a későbbi kölcsönzó réteget sem kizárólag az erdélyi rumének közvetítették a moldvai és havaselvi ruménség felé. Átszármaztatásukban jelentős szerepet játszottak a kárpátokontúli magyar telepések is, főleg a moldvaiak. Vannak ugyanis olyan szavak, melyek csak Moldvában fordulnak elő, más vidékeken azonban, ahol magyarok és rumének érintkeznek, sem a multban, sem pedig a jelenben nem akadunk nyomukra. Antonovici okmánytárában találjuk pl. az *avaş, ovaş* szót,³ melyet Rădăeşti, Romaneşti, Jorăşti és Dracsini ruménjei használtak a kipusztult erdőség és az ennek a helyébe lépő kaszáló jelölésére. Ez a moldvai tájszó, melyre csak a XVII. században találunk néhány adatot, a magyar *avas* átvétele. A moldvai magyarság és ruménség egymásrahatása egy kb. 800 év óta tartó folyamat, amely részleteiben még nincsen ugyan feldolgozva, de már eleve feltehető, hogy a kedvezőtlen művelődési körülmények között élő moldvai székelyek és csángók általában jóval több rumén szót vettek át, mint pl. az erdélyi magyarok, akik saját nyugati kultúrájú államuk keretében, valamint nemzeti és népi műveltségük csorbítatlan birtokában összehasonlíthatatlanul többet tudtak adni és közvetíteni, mint amennyit a bevándorló ortodox ruménségtől kaphattak.⁴

¹ A szó legrégebb jelentése 'vaurien, imbécile', ezt a magyarban is megtaláljuk (Hasdeu: *Cuv. b.* I, 285 c. 1600/1630); *hit'ivan* 'slab' (Barbul: i. h. 49), *hiteuan* (Conv. Lit. XX, 1011. Bihar megye); *hit'iuuan* (Caba: i. h. 98); *hit'iuian*, 'sovány' Stan: i. h. 36); *h'it'ivan*, 'faible, débile' (Bulletin Linguistique VI. [1938], 192); *hition* 'mager' (Marginea: i.h. 423); *gitioan* (Şezătoarea II, 229, Munţii Sucevei); *carnea gitiuana* (Ion Creangă V, 375. Dorohoiu), stb.

² Hasdeu: *Cuv. b.* I, 440; Molnár 1788-i nyelvтанában: *vezeteu*; Sadoveanunál (vö. DAcR. I, 477. s. v. *bănat*. 50); *vezătiu* (Besszarábia. Anuarul Arhivei de Folklor IV [1937], 159), stb.

³ *Doc. bărl.* III, 181, 186; IV, 130.

⁴ A magyar nyelv rumén elemeire ld. Tamás Lajos: AECO. II (1936); 319–50; Kniezsa: uo. 171–72. Mint ismeretes, a magyar köznyelvben alig van néhány rumén eredetű szó; rumén tájszavainkról összefoglaló (ha nem is teljesen kimerítő) képet Szinnyi J. adott (vö. Damian I.: *Adatok a magyar-román kölcsönhatáshoz*. Budapest, 1912, 13–14. Nyelvészeti Füzetek, 67. sz. Irodalmi utalásokkal.) Újabban Blédy írt összefoglaló értekezést e tárgyról, módszere, szempontjai és anyagának természete ellen azonban számos kifogás emelhető (*Influența limbii române asupra limbii maghiare*. Sibiu, 1942). Blédy munkájáról ld. Márton Gyula

Ebből a műveltségközvetítő munkából a magyarság minden társadalmi rétege, a királyoktól, fejedelmektől, főnemesektől és főpapoktól az iparos, kereskedő és földművelő rétegekig, megfelelő mértékben vette ki részét. Ez azokból a latin szavakból is kitűnik, melyek részint a magyar népnyelvből, részint pedig Magyarország latin hivatali nyelvéből kerültek a ruménbe, főleg az erdélyi ruménség nyelvébe. Máshelyt már tárgyaltuk azokat az elsősorban hangtörténeti és szóföldrajzi ismérveket, melyek lehetővé teszik az ilyen jellegű szavak magyar eredetének a megállapítását.¹ Köztük nemcsak a vallási és tudományos élet, valamint a közigazgatás szókincséhez tartozó szavak szerepelnek, hanem olyanok is, melyek a magasabb magyar társadalmi rétegekből elindulva, előbb a magyar, azután pedig tovább a rumén népnyelvbe szállottak le, s itt néha sokkal szívósabb gyökeret vertek, mint magukban a magyar nyelvjárásokban. Ilyenek pl. a *bughilarăș*, *pughilareș* 'írotábla, pénztárca' (< m. *bugyelláris* 'pugillares'), *călămariș* 'tintatartó' (< m. *kalamáris* 'calamarius'), *iuș* 'jog' (< m. *juss* 'ius'), *mod*, *modru* 'mód' (< m. *mód*),² *pășuș*, *posuș* 'útlevel, marhalevel' (< m. *passzus*), *piñăluș*, *penitiluș* 'tollkés' (< m. *penicillus*), továbbá *notareș* 'notarius' (< m. *nótárius*), *vicareș* 'vicarius' (< m. *vikárius*), stb. A Rákóczi György megbízásából készült rumén Újszövetségben az álóé-növényt: *aloișu*-nak hívják (< m. *alóés*), az Arany Koporsóban (Sicriiul de aur) pedig a 'karbunkulus'-t *carbunculuș*-nak. A XVIII. század folyamán a latinizmusokkal erősen átítatott magyar hivatalos nyelv és stílus számos eleme az egykorú rumén írásbeliségben is meghonosodik; ezek közül főleg az *-ălui*, *ului* végződésű igék tűnnek fel, mint pl. *ariștălui* 'letartóztatni, lezárni', *confișcălui* 'lefoglalni, elkobozni', *conșcribălui* 'összeírni' stb. (< m. *arrestál*-ni, *konfiskál*-ni, *konskribál*-ni). Ezeknek a magyar eredetű, Erdélyben akkortájt elharapódzó latinizmusoknak a vajdaságokban újgörög elemek felelnek meg.³ A Kárpátokon inneni és túli ruménséget

cikkét: *A rumén-magyar nyelvi hatás kérdéséhez*. Erdélyi Múzeum XLVIII (1943), 123–32.

¹ Vö. MNy. XXIX (1933), 297 kk.

² A Bánsági Névtelen szótárában »*Modosh. Politicus*« is előfordul (91. l.). Az 1660. körüli zsoltár- és énekgyűjteményben (264. l.) és Viskinél (304. l.) a *mod* alakkal találkozunk, ezzel szemben a népnyelvben *modru* a gyakoribb. Ld. pl. fără *modru* 'mód nélkül' (bihari tükörkifejezés, vö. Bulletin Linguistique IV [1936], 134); n'are *modru* (Mesentea–Kismindszent. Bologa: *Poezii* 130), stb. Moldvában is *modru* 'chip, feliu' (Munții Sucevei. Șezătoarea II, 42)

³ Vö. Gáldi L.: *A XVIII. századi oláh nyelv jövevényszavai*. MNy. XXXV (1939), 8–17. E cikkéből idézzük a következő mondatot: «Erdélyben, hol az únió az oláhságnak előre nem látott művelődésben emelkedést és politikai öntudatot

érő különmemű művelődési hatásoknak ezt a jellegzetes kettőséget érdekesen szemléltetik pl. a latin-magyar közvetítésű *corespondálni* (< *korrespondál*-ni) és az olasz-görög közvetítésű *corespondarisi igékhez* hasonló esetek. Az olyan szópárok, mint: *țircumștanție* 'körülmény' *peristatis* 'ua.', *informălui* 'informálni' – *pliroforisi* 'ua.', *acludului* 'akk-ludálni' – *embereclisi* 'ua.', *comunicălui* 'kommunikál' – *pliroforisi* 'ua.' ugyancsak szemléltető módon világítják meg a XVIII. századi rumén nyelv állapotát a Kárpátokon innen és túl.

A vallási únió következtében a latin nyelv ismerete még szélesebb keretekben terjedt az erdélyi rumének között. A papi pályára készülőknek addig nem tapasztalt mértékben adódott alkalmuk arra, hogy teológiai tanulmányaikat latin nyelven folytassák; ezzel szemben a vajdaságokban még mindig a nyugati kultúrjavak közvetítésére alkalmatlan görög nyelv igája akadályozta a rumén szellemiség korszerű kibontakozását. Az erdélyi ruméneknek már sajátos zamatu latin kifejtésük volt, amikor a vajdaságokban még egyetlen társadalmi réteg sem jutott érintkezésbe azzal a nyugati kultúrnyelvvvel, amelynek balkán-félszigeti, népi változatából alakult ki a rumén nyelv.

Az említett latin-magyar kölcsönzavak közül a mai erdélyi nyelvjárásokban aránylag kevés él tovább, de talán még mindig több, mint ahány fanarióta görög szó szállott le a népnyelvbe. Sokkal fontosabbak azonban azok a magyar eredetű hétköznapi szavak, melyek a földmívelés, fuvarozás, nagyállattartás, az ipar, ruházkodás és a legkülönbébb szokások fogalomkörébe tartoznak s amelyek nagy számuknál és változatosságuknál fogva nemcsak a nyelvészt, hanem a néprajzost és a művelődéstörténészt is tanulságos következtetések levonására készítetik.

A honfoglaló magyarság, nem sokkal azután, hogy a Kárpátok medencéjében végleg letelepedett, földmívelő néppé lett, melytől a kisállattartó és továbbra is vándorpásztorkodással foglalkozó népek sokat

biztosít (vö. Tóth András: *Az erdélyi román kérdés a 18. században*. Bp. 1938), Közép-Európa szellemi és nyelvi hullámai hatnak: magyar és magyar közvetítéssel átkerült latin elemek tükrözik itt a humanista hagyományoktól áthatott magyar szellem keleti terjeszkedését és termékenyítő, serkentő erejét. A Kárpátokon túl viszont Moldvában és Havasalföldön a török hódoltság utolsó korszaka nyomja rá keleties bélyegét az oláh nyelvre és társadalomra, s ebbe a már előbb megkezdődött, de tetőpontjához csak most elérkező török hatásba ágyazódik bele a görög befolyás, amit elsősorban a vajdaságoknak görög származású helytartói, az ú. n. »fanarióta« (Konstantinápoly Fanar nevű városrészéből származó) fejedelmek közvetítenek« (I. h. 9.). L. még *Les mots d'origine néogrecque en roumain au XVIIIe siècle c.* munkájának (Budapest, 1939) *L'aspect double de la langue roumaine à l'époque des Phanariotes* c. fejezetét (80–86).

tanulhattak. Míg a rumén hatás a későbbiek folyamán inkább csak az erdélyi, főleg pedig a székely havasi gazdálkodás terén jutott komolyan szóhoz, addig a ruménség a helyhez kötött erdélyi magyarságtól sok olyan szót, dolgot és fejlettebb gazdálkodási formák iránti hajlamot sajátított el, melyek addig előtte ismeretlenek voltak. Fennebb már utaltunk arra, hogy a gazdát az egész rumén népi köznyelvben még ma is *gazdă*-nak hívják, annak ellenére, hogy ezt a nagy történeti múltta visszatekintő magyar elemet számos újítással próbálják helyettesíteni (*agricultor*, *econom*, *gospodar*, *plugar*). Ezenkívül még sok, többé-kevésbé elterjedt szót találunk, melyek a földművelés és gazdálkodás fogalomkörébe tartoznak: az egész rumén nyelvterületen közismert a *altoiu* 'oltani' (ebből *altoiu* 'oltóág'), a Kárpátokon innen és túl egyaránt előforduló *bulfeu* 'bélfá' (< m. *bélfa*, a járom alkatrésze, vö. DAME: Term, pop. 17), az erdélyi *biris* 'béres, cseléd' (< m. *béres*; már a Bánsági Névtelen szótárában), *boghie*, *boaghe* 'boglya' (< m. *boglya*; szintén már a B.N. szótárában), *butaş* 'bujtás' (< m. *bujtás*), a rumén népi nyelvben általánosan elterjedt *ciopor* 'csoport, csorda, nyáj' (< *csoport*), a szláv eredetű *cireadă* mellett a Kárpátokon túl is gyakorta használt *ciurdă* 'csorda' (< m. *csorda*), a DAcR. szerint csak Máramaros megyében, de máshol is előforduló *cosalău* 'legelő, kaszáló' (< m. *kaszáló*; XVIII. sz.-i glossza, I. Triod românesc. Magy. Nemz. Múz. Fol. Valach. 5. 131. Barbul: i. h. 45, stb.), *duhan*, *dohan* 'dohány' (< m. *dohány*), *duleu* 'dülő' (< m. *dülő*), *feleherţ*, *feleharţ* 'felhérc' (Erdély, Moldva. DAcR. II, 93; GREGORIAN: Graiul din Clopotiva. Bucureşti, 1937. 58, stb.), *felezeu* 'felező, fölöző' (< m. *felező*, *fölöző*; Erdély, Moldva, Bukovina, Besszarábia), *furdulău* 'forduló' (< m. *forduló*), a DAcR.-ban nem említett *găbănaş* 'gabonás' (< m. *gabonás*),¹ a fennebb már szóvátett *holdă* és *imaş*, továbbá *iştalău* 'istálló', a XVI. századi erdélyi forrásokban már feltűnő *iosag* 'jószág' (< m. *jószág*),² *legheleu* 'legelő, rét' (< m.

¹ Vö. *găbănaş* 'şură pentru bucate' (Densusianu: *Graiul din Ţara Haţegului* 318); Stan: i. h. 35; Moldován: i. h. 812; Caba: i. h. 97; Barbul: i. h. 47, Niculescu-Varone: *Folk. rom. din Ardeal* 63 (Kalotanádas, Kolozs m.), stb.

² 1593 óta; vö. Mihályi J.: *Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*. Máramaros-Sziget, 1900. 638; 1738-ból közöl a szóra adatot Puşcariu: *Documente pentru limbă şi istorie* I, 223. Sibiu, 1897; şi alte *iosaguri* (Bîrlea: *Insemnări* 63. a. 1766); Densusianu: i.h. 206; în *osagu* fişcului (Iorga: *Studii şi Documente* IV, 97. Erdély); *iorsag* 'moşie, pământ' (Graiul nostru II, 107); *iosăg* 'avere, bun material şi îndeosebi vitele' (Vaida: *Tribuna* 1890, 361); *iosag* d'în *iosagul* meu (Beszterce vidéke: *Ethnogr.* XXIV, 288); Sărutatu de om drag, plăteşte mare *iosag* (Köteland, Kolozs megye: *Şezătoarea* XX, 38); Barbul: i. h. 49; Stan: i. h. 38, stb., stb.

legelő), *lompău* 'lopó, siphon vinarius' (< m. *lopó*; Lex. Bud. 357, az északerdélyi *luheriu* 'lóhere' (< m. *lóhere*), a Kárpátokon túl is használt *melegar* 'melegágy' (< m. *melegágy*),¹ *piceucă* 'burgonya' (< erd. m. *pi-tyóka*), az erdélyi és moldvai *rât* 'rét'² *șaitău*, *șitău* 'sajtó, szőlőprés' (< m. *sajtó*; már BOTA nyelvtanában, melynek második kötete 1847-ben jelent meg Pesten), *șuldeu* 'süldő' (< m. *süldő*; Lex. Bud. 685), az Erdélyen kívül is nagyon elterjedt *valău*, *halău* 'vályu' (< m. *vályu*, *válu*).³

Kiegészítésképpen megemlítjük még azt a fontos tényt, hogy a tehén- és lónevek között egész Erdélyben feltűnően nagy számban találunk magyar eredetűeket. Ez szintén arra mutat, hogy a rumének magyar példák nyomán tértek át a kisállattenyésztésről, nevezetesen a juhászoktól a nagyállattenyésztésre.⁴ Ennek megfelelően az 'istálló', főleg Északerdély több vidékén nem *grajd*, *poială* hanem *iștalău* (< m. *istálló*),⁵ a kocsi *cocie* (l. fenn), a kocsis *cociș* (< m. *kocsis*),⁶ a hintó *hinteu* (< m. *hintó*)⁷, a *hám* a Kárpátokon túl is gyakran

¹ Erdélyben eredeti, képzőcsere nélküli alakjában is előfordul: *melegaghiu* (Vaida: Tribuna 1890, 366. Szilágyság).

² Először Moldvában tűnik fel: la *rătul* lui Petar (Iorga: *Studii și Documente* I, 97. 1724); *rături* (*Invățătură despre cultura sau lucrarea cânepei*. Buda, 1828 18); *rît* 'luncă, livadă' (Densusianu: i. h. 331); Șezătoarea XX, 38 (Kolozs m.) *rît* 'finaș, livadă, cîmp' (Barbul: i. h. 52); *rîtuș* 'câmp frumos' (Bârlea: *Căntece populare, descăntece, vrăji...* 37); német eredetű a *rid* 'terre, propriété' (Bulletin Linguistique VI [1938], 192, Beszterce-Naszód m.).

³ Valószínűleg már a Bánsági Névtelen szótárában is ezzel a szóval van dolgunk (vö. Dacoromania IV [1927], 161); *halău* 'uluc dintr'un butuc, de apăpat vitele' (Zorleni, Tutova. Ion Creangă XIII, 44); ugyanez a hangalak Prahova környékén is (uo. XIII, 114); *hălău* (Udești, Bukovina: Făt Frumos I [1920], 182): *vălău* 'piuă făcută dintr'un nod de salcă sau din alt lemn, din care beau paserile apă' (Boceanu: *Glosar de cuvinte din județul Mehedinți*: An. Ac. Rom., Mem. Secț. Lit. Ser. II. Tom. XXXV, 106), ebben az alakban Erdélyben is túlnyomó, pl. Bulletin Linguistique VI (1938), 187. (Beszterce-Naszód m.), ld. még *valău*, 'scobitură de beut apă la vite (Caba: i. h. 102), stb.

⁴ Vö. Moldován: i. h. 765; Pașca: *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*. București, 1936. 149–56, 353–70; Densusianu: i. h. 83–85, stb.)

⁵ Már Maller szótárában (vö. Alexics: i. h. 67); R. Bortoș: *Glume, poezii și proză din popor*. Budapesta, 1905. 133 (Brad környéke); Caba: i. h. 98; Barbul i. h. 49; *iștalăw* (Bulletin Linguistique IV [1936], 158), stb.

⁶ Vö. Tagliavini, *Lex. Mars.* 97; Bulletin Linguistique IV [1936], 224, stb. A Bánsági Névtelen szótárában találjuk a »*Kocfifhesk*. Aurigam ago« származékot.

⁷ DAcR. II, 391; de már a Bánsági Névtelennél is megtaláljuk (vö. Dacoromania IV–1927. 152).

hamurile (< m. *hám*) és *sársam* (< m. *szerszám*).¹ Ebbe a fogalomkörbe tartozik még az Erdélyben nagyon elterjedt, már a *Lexicon Budense*-ben feljegyzett *depleu, dipleu* 'gyeplő'.

A szekér fontos alkatrészeit gyakran magyar eredetű névvel jelölik. Ezek közül említendők a Bánsági Névtelennél feltűnő *arneu kocsi ponyva*' (< m. *ernyő*), továbbá *loitră* 'lajtorja' (< m. *lajtra, lajtorja*) *rudă* 'rúd, kocsirúd' és a BOBB püspök szótárában már feljegyzett *șireaglă*, 'saroglya', stb. A szekérnyom, kerékvágás neve: *ogaș, fâgaș* (< m. *vágás*), e két alakváltozat közül az utóbbi a rumén köznyelvi szókinccset gyarapítja.

A fentemlített *meșteșug, lăcătuș, sabău, sechereș* foglalkozásnevek már megmutatták, hogy a rumének a különböző iparágak és foglalkozások terén igen sokat tanultak a magyarságtól. Fokozott mértékben vonatkozik ez az erdélyi ruménségre, melynek nyelve az idők folyamán még a következő mesterség- és foglalkozásnevekkel gazdagodott; *astăluș* 'asztalos' (< m. *asztalos*),² *aciu* 'ács' (< m. *ács*), mely már CORESI rumén Evangéliumában szerepel,³ *boactăr* 'éjjeli őr' (< m. *bakter*),⁴ a főleg Erdélyben használt és már ezért is magyar eredetűnek tekintendő *covaciu* 'kovács' (< m. *kovács*), *misarăș* 'mészáros' (< m. *mészáros*),⁵ *sighiartău* 'szijgyártó', a *Lex. Mars.*-ban már feljegyzett *socaciu* 'szakács' és különösen nőnemű származéka, az egész északi rumén nyelvterületen mindmáig általános és már a XVIII. század végén jelentkező *socăciță* 'szakácsnő' (Tîrgueli pentru *socăcițe*. Brassó, 1783. IORGA: *Acte românești* 113), stb. E foglalkozásoknak természetes kiegészítői azok a szerszámnevek, amelyeket a különböző mesterségek elsajátításával együtt vettek át a rumének. A már említett *ferăstrău* nem áll elszigetelten, utalnunk kell még a következő szavakra: a Kárpátokon

¹ A lovaglószerszámot előszeretettel Erdélyben szerezték be. A szót már 1786-ban megtaláljuk: Pentru șao i *sarsamurile* (Furnică: *Documente* 147).

² Tagliavini: *Lex. Mars.* 100–101; c. 1750: am plătīt la *astaluș* (Iorga: *Studii și Documente* XII, 54); a Micu-Klein-féle *Dictionarium latino-valachico-germanico-hungaricum*-ban s. v. *arcularius; ast'eluș* (Bulletin Linguistique VI 1938], 228), *stălușul* a măsurat mortu pentru copârșeu (*Clopotiva. Un sat din Hațeg* II, 440), stb. E mellett a német eredetű *tișlar* is gyakran előfordul.

³ Drăganu: *Dacoromania* IV [1927], 750–51; Tagliavini: *Lex. Mars.* 99; Caba: i. h. 94; Barbul: i. h. 42, stb.

⁴ A DACR. a magyar közvetítést felesleges aggályoskodással emlegeti.

⁵ Adatok 1791 óta: *misarășu, misărășiță* (Iorga: *Acte românești și căteva grecești* 269); Bulletin Linguistique VI (1928), 208 (Beszterce-Naszód. m.), stb.

túl is előforduló *gealău*, *ghilău* 'gyalu' (< m. *gyalu*),¹ az erdélyi harapauă, 'harapófogó' (< m. *harapófogó*),² a mindenfelé előforduló *ic*, 'ék' (< m. *ék*), *ilău* 'üllő' (< m. *üllő*), a már szóvártett *lompău*, *lopău* 'lopó' és *răsălău*, 'reszelő' (< m. *reszelő*),³ stb.

A rumén parasztház fejlődéstörténete, mely részleteiben még megvilágításra vár, szintén világos nyomait mutatja a magyar hatásnak. Persze meg kell elégednünk rövid utalásokkal. Ezekből azonban mégis arra következtethetünk, hogy a helyhez kötött életmódú magyar parasztság nemcsak szellemi, de tárgyi műveltségét is közvetíteni tudta a földműveléssel mindinkább megbarátkozó ruménség felé. Északerdélyben az udvart *curte* helyett gyakran *odor*-nak hívják (< m. *udvar*),⁴ a tornác, pitvar neve *târnaș* (*ld.* fenn), a mestergerendáé *meștergrindă* (már a Bánsági Névtelen szótárában), a tetőzeté *hăizaș* (< m. *hajzás*, *hëjjázat*). Utóbbi Moldvában is előfordul,⁵ ahol az ácsok is túlnyomóan magyarok voltak. Magyar mesteremberek terjesztették el a *koszorúfa* nevét is, amely az egész északi rumén nyelvterületen meghonosodott s lett *cosoroabă*, míg nyelvjárásokban *cosărau*, *cosorău* alakban is előfordul (DAcR. I/2, 827; Clopotiva. Un sat din Hașeg I, 179, stb.) A Lexicon Budense-ben és BOBB püspök szótárában feljegyzett *ambituș* 'fedett folyosó' (< m. *ámbitus*, lat. *ambitus* 'peristylum, claustrum', vö. Magyar Etymologiai Szótár I, 87) tanulságos módon mutatja, hogyan kerülhettek szavak a magyar köznemesség latin szókincséből a rumén nemesség, majd a köznép nyelvébe. Szórványosan a 'kapu' neve is *căput*.⁶ A Temes-

¹ DAcR. II, 242; *ghilău* (Ciașanu–Fira–Popescu: *Vâlcea* 163); *gealău*, 'unealtă cu care se netezesc scândurile' (Baia, Folticeni. Șezătoarea XXIII. 77. *ghilău* 'rândeă' (Barbul: i. h. 48); *ghilău* 'Hobel' (Molnár: Wb. 70); *gialeu* (Cismens: Wb. 189); *jilău* (Stan: i. h. 38); Alexics: i. h. 109, stb.

² Pașca: *Glosar* 33; Bulletin Linguistique VI (1938), 192; Caba (i. h. 97, a szót *haromfogău* alakban említi, stb.

³ Lex. Bud. 585; Barbul: i. h. 52; Caba: i. h. 100, stb.

⁴ Moldován: i. h. 815; Caba: i. h. 91; az Avasvidéken: Anuarul Arhivei de Folklor I, 234; C. Brăiloiu: *Bocete din Oaș*. București, 1938. 30, 37, 67, 71, stb. *odoraș* 'kleiner Hof (Bîrlea: *Cântece*, 94); *odor* 'belső udvar' (Gunda: Földr. Közl. LXIX [1941], 231. Lăpos vidéke) stb.

⁵ Sadoveanu is használja: DAcR. II, 345; vö. még *haidăș di bleax* (Marginea. Codrul Cosminului I [1924], 386); *haidzăș* 'acopărēmîntul casei' (Munții Sucevei, Șezătoarea V, 97); Moldován: i. h. 812; Caba: i. h. 89; *hăizașu căși pus*, akuma trăbă și pun čiripa pã leatsuri (Székudvar-Socodor. Arad m. – Saját gyűjtés), stb. Ide tartozik még *hăizaș* 'loc înclinat pe care se dau la vale lemnele din pădure' (Pașca: *Glosar* 32).

⁶ Vö. *Keput*. Porta (Bánsági Névtelen, i. h. 153); Alexics: i. h. 69; Mândrescu: i. h. 54; Barbul: i. h. 44, stb. A m. *kapu* tárgyesetének átvétele.

közben, Erdélyben és Olténiában gyakran használják a *sobă* szót *odaie*, *chilie* helyett.¹ Erdélyben a magyar hatás kétségtelen.² A 'fűtőkályha, sütőkemence' ezzel szemben Erdély számos vidékén nem *sobă*, hanem *fițeu* (< m. *fűtő*, *fűtőkemence*).³ Az udvarban elhelyezkedő melléképületeket a Bánságban, Erdélyben, Bukovinában és Moldvában *acareturi*, *binale*, *nămestii* helyett gyakran a magyar eredetű *heiuri* (< m. *hely*) szóval jelölik; ezek olyan gazdasági épületek, melyek a gazda tulajdonát képező telken állanak.⁴ Ilyen gazdasági melléképület a fentemlített *găbănaș* is.

A háziedények és űrmértékek szókincsét szintén számos magyar elem gazdagította. Fentebb már említettük az *uiagă* 'üveg, palack' szót. Ehhez járulnak még a következő, részben a Kárpátokon túl is elterjedt szavak: *acău* 'akó' (már a Lex. Bud.-ben), amely nemcsak Erdélyben fordul elő, amint azt a rumén akadémia szótára jelzi, hanem szerb közvetítéssel Olténiába is eljutott.⁵ Túlnyomóan magyar közvetítésre kell gondolnunk a *cană* 'kanna (cserép), vizes-, borkancsó' esetében is (< m. *kanna*, n. *Kanne*),⁶ míg a *canceu* 'kancsó',

¹ Már az *Anweisung zum Hanfbau. Walachisch*. In Buda, 1828. c. ismeretterjesztő művecskében: pre masă în *sobă* (7. l.); Moldován: i. h. 817; Caba: II, b. 100; Bîrlea: i. h. I, 85, stb. A Lex. Bud. csak a balkáni nyelvekben is általános 'fűtőkályha' jelentését jegyzi fel. Vö. még Weigand, Jahresb. VII, 86 és VIII., 318, továbbá Grai și Suflet V, 64. Mivel a 'fűtőkályha' ~ 'fűthető szoba' ~ 'szoba' jelentésalakulás több nyelvben is bekövetkezhetett, a Bánságban és Havas- elvén szerb vagy bolgár közvetítést is feltételezhetünk.

² Így különben még Pușcariu: *Limba română* 311.

³ Szolnok-Doboka megyében *fețeu* (Középfalva-Chiuza. Pașca: *Glosar* 27); *fițeu*, 'gemauerter Ofen' (Szatmár m. Lippó. Weigand: Jahresb. VI, 76., vö. még Magyar-Román Szemle III, 234); în cornul *fițeului* (Kolozs m. Fejérd. Gocan-Florian: *Monografia comunei Feiurdeni*. Cluj, 1939. 101), stb.

⁴ 1840 óta mutatható ki: care nu se ține de *heiu* lui (Iorga: *Acte românești* 244); acest locul cu casăli și toate *heurile* clădite pe dânsul (Antonovici: i. h. I, 115. 1855); *heiuri* 'acareturi în jurul casei' (Munții Sucevei. Șezătoarea III, 15); *heiuri* 'lucrurile de lângă casă' (Nemțisor, Neamț környéke. Ion Creangă V, 374); Creangă-nál (vö. ed. Kirileanu, 296); *hei* 'loc, pământ ce se ține de o casă' (Densușianu: i. h. 320), stb. L. még DAcR. II, 385.

⁵ Arhivele Olteniei VII, 59; Ionescu: *Agricultura română în județiului Mehedințiu* 734; într'un *acău* sănt 64 ițe (Bota: i. h. 97); Alexics: i. h. 18; Mândrescu: i. h. 30, stb.

⁶ E mellett természetesen tájak szerint német, kisebb mértékben pedig bolgár-szerb közvetítés is lehetséges. A DAcR. a rumén szót egyszerűen a bolg. *hana* átvételének tartja!

csak a m. *kancsó* szóból magyarázható.¹ A magyar *fakalán* (a *fakanál* nyelvjárási alakja) szóból ered a rumén *făcălău, făcăleț*.² Hasonlóképpen a *fedeleș* 'kis hordó' (< m. *fedeles*) is köznyelvi szóvá lett, általában olyan hordócskát jelent, melyben az ivóvizet tartják.³ A határban dolgozó földmívesek napi ivóvízkészletüket a *fedeles*-ben viszik magukkal. Erdélyben, Bukovinában és Moldvában az agyagedény fedőjét *fedeu, fideu*-nek hívják (< m. *fedő, fődő*).⁴ Az ókiráltsági rumén népnyelvben is gyakran találkozunk a *fele, felă* 'fél' űrmértéknévvel, mely már az 1814. évi budai kalendáriumban is előfordul.⁵ Nem kevésbé elterjedt szó a *labos* 'lábos' (< m. *lábás, lábos*).⁶ A *melesteu* 'mállasztó' azokhoz a magyar elemekhez tartozik, melyek Moldvában, Bukovinában és Besszarábiában sokkal népszerűbbek lettek, mint magában Erdélyben.⁷ A *pârlău* 'mosókád' (< m. *párló* 'szapuló sajtár'), a mosás és lúgozás szókincséhez

¹ Egész Erdélyben, továbbá az olténiai Mehedinți-ben is ismerik: Izvoarașul IV (1922), 6; Tagliavini: *Lex. Mars.* 111; Bulletin Linguistique II (1934), 211, stb.

² Az egész északi rumén nyelvterületen elterjedt. Vö. DAcR. II, 2; Drăganu: Dacoromania III (1924), 713 – 14.

³ DAcR. II, 90; továbbá Molnár: *Sprachlehre* 59; Grai și Suflet IV, 345; Caba: i. h. 97; *fidileș* 'un vas rotund și lat la volum în care se face lapte acru' (Șezătoarea V, 72. Munții Sucevei), stb.

⁴ Először Maller szótárában (1833, Vö. Alexics: i. h. 54); DAcR. II, 91; Foaie pentru minte, inimă și literatură 1846. No. n, 88. 1.; Bologa *Poezii*: 180 (Alsó-Fehér m.); *fed'ew* (Beszterce-Naszód m. Bulletin Linguistique VI [1938], 180); *fid'eu* (Caba: i. h. 97); on *fedeu* tot de lut (Szárzapatok. Ugocsa m. Anuarul Arhivei de Folklor VI (1942), 263); paharu-i astupat cu *fedeu* (Komorzán. Szatmár m., uo. I, 213); *fedeu* 'capac' (Kalotanádas. Kolozs m. Niculescu–Varone: *Folk. rom. din Ardeal* 63), stb.

⁵ DAcR. II, 93; și *felea* și talerul (1870. Vö. Gaster: *Chrest. rom.* II, 292); Caba: i. h. 97; Znopu ferdela, Mănunchiu mirța, Și spicu *felea* (Spring. Alsó-Fehér m. Bologa: *Poezii* 209); *fele* 'jumătate de litru' (Vîrcol: *Vâlcea* 7); *fele* '1/2 de litru' (Beszterce-Naszód m. Bulletin Linguistique VI (1938), 180); *felă* 'félkupa' (Stan; i. h. 33), stb.

⁶ Erdélyi és moldvai adatokra vö. DAcR. II, 74; Barbul: i. h. 49; Caba: i. h. 98; Gregorian: *Grăul din Clopotiva* 59; Bulletin Linguistique VI (1938), 180 (Beszterce-Naszód m.); Niculescu–Varone: i. m. 64 (Kolozs m.); Gorj és Mehedinți környékére ld. Weigand. Jahresb. VII, 85.

⁷ Tiktin: DRG. 966; D. Furtuna: Din vieața poporului român XV, 24, 92 (Sârbi, Dorohoiu); Anuarul Arhivei de Folklor IV (1937), (Corcmaz, Besszarábia); Analele Dobrogei XI (1930), 120 (Meidanchioi, Tulcea); A. Gorovei: Din vieața poporului român XXVII, 27 (Covurlui), stb. A m. *mállasztó* szóból magyarázzák. Giuglea: Dacoromania III (1924), 970. Vö. még Drăganu: uo. 721.

tartozik; Erdélyben, a Bánságban és Olténiában használják.¹ A köznyelvi *șăpun* 'szappan' helyett Erdélyben és Moldvában a magyar *szappan* szónak megfelelő *sopon* (ebből: a *soponi* 'szappanozni') járja.² Az úrmértékek közül megemlítjük még a *vică* 'véka' szót, mely az erdélyi szász eredetű *ferdelă* mellett Erdélyben igen gyakori.³ A bútornevek közül megemlítendő az *almar*, *armar* 'almáriom, szekrény' (< m. *almáriom*),⁴ továbbá a szintén Erdélyben és a Temesközben használt *parsechiu* 'üvegszekrény, faliszekrény' (< m. *pohárszék*).⁵

A ruházat és népviselet terén a magyarság nemcsak fontos szavakat és dolgokat (mint *cizme*, *nădrag*) közvetített, hanem nagy mértékben hozzájárult – főleg Erdélyben – a rumén ruhakészlet és ruhadíszítés gazdagításához. Az ebbe a fogalomkörbe tartozó kölcsönszavak áttekintését a *beleş*, *berliș* 'bélés' (< m. *bélés*, *bérlés*) szóval kezdhetjük, mely már Bobb püspök szótárában és a Lex. Bud.-ben feltűnik és a szabóipar szókincséhez tartozik (maga a szabó Erdélyben sokhelyt

¹ Lex. Bud. 484, 498; Moldován: i. h. 815; Frâncu–Candrea: *Munții Apuseni* 104; Densusianu: i. h. 328; Gregorian: i. h. 60; Anuarul Arhivei de Folklor III, 126 (Șopotul nou-Újsopot. Bánság); *prilew*, *pîrlew* (Lăpușnicul mare-Nagylaposnok. Bánság. Bulletin Linguistique V (1937), 188); Arhivele Olteniei XV (1936), 98; Convorbiri Literare LIV–1922. 368 (Gorj), stb.

² Először egy XVII. századi levélben találjuk, melyben a suceavai porkoláb szappant és más árukat rendel Besztercéről (Iorga: *Documente românești din arhivele Bistriței* I, 23); Caba: i. h. 100; Cu *sopon* din boltă nouă (Bologa: *Poezii* 114, 115); Bîrlea: *Cântece* 79, 107; Creangă is használja, ed. Kirileanu, 308; L. Fl. Marian: *Din viața poporului român* IX, 9, stb.

³ Lex. Bud. 754; Alexics: i. h. 108; Moldován: i. h. 819; Hetco: *A berettyómenti román nyelvjárás* 51; Caba: i. h. 97; Barbul: i. h. 55; am *vîndut o vikă di tînk'yû* (Bihar m. Bulletin Linguistique IV [1936], 155), stb.

⁴ A DACR.-nak a szó magyar eredetére vonatkozó aggályai művelődéstörténeti és szóföldrajzi okokból teljesen alaptalanok. A régi és új adatok egyaránt Erdélyből származnak: Molnár: *Sprachlehre* 371; Molnár: *Wb.* 75; Clemens: *Wb.* 200; Moldován: i. h. 809; Caba: i. h. 94; Niculescu–Varone: *Folk. rom. din Ardeal* 60 (Kalotanádas. Kolozs m.), stb. A balkáni rumén nyelvjárásokban ismeretlen. – *Almáriom* és *pohárszék* hasonló jelentésű szavak, az általuk megjelölt bútordarabok nyilvánvalóan magyar mintára kerültek a rumén szóba.

⁵ Már a Bánsági Névtelen szótárában előfordul: *Peharszek* (Drăganu: i. h. 156); *peharsechi* (c. 1700. Iorga: *Studii și Documente* IV, 69); *parsétiu* 'etajera pe care pun țărancele vasele' (Beszterce-Naszód m. Pașca: *Glosar* 46); *parseki* 'dulap' (E. Moroianu: *Din Tinutul Săcelelor*: Grai și Suflet V, 45); Reteganulnál *părsăty* (vö. Densusianu: i. h. 327), 1. még Gregorian: i. h. 60; *parsec* 'stelaj, blidariu' (Zséna. Krassó-Szörény m. Costin: *Graiul bănățean* II, 147); *părsechiu*, *persechiu* 'dulap cu poliță' (Kuptorja. Krassó-Szörény m. uo.), stb.

sabău; l. fenn).¹ Erdély több vidékén a bélelt női kabát neve *buibeleu* (< m. *bujjbelé*: Szinnyei: Magyar Tájszótár 194).² A rumén parasz-
tok és pásztorok a Kárpátokon innen is, túl is hordják a *băbău*, *bobou*
nevű subát. E szó, mely a magy. *guba* átvétele, a moldvai és havasalföldi
vajdák vámdíjszabásaiban már a XV. század elején előfordul,³ mivel a
durva magyar gyapjúpokróc, melyből a subát készítették, a legkeresettebb
árucikkek közé tartozott. Finomabb ruhaanyagokat is vettek át a rumé-
nek a magyaroktól, így pl. a bársonyt, melynek a Kárpátokon innen
bărșon, *barșón* (< m. *bársony*), a Kárpátokon túl viszont – az ottani
török hatás folytán – *catifea* a neve.⁴ Szélesebb körben vált használa-
tossá a *bumb* 'gomb' (< m. *gomb*) szó: a köznyelvi *nasture* mellett Erdé-
lyen kívül Moldvában és Bukovinában is otthonos.⁵ A városias ruházko-
dás behatolása a faluba szintén jelentős nyomokat hagyott a népnyelv-
ben. Erdélyben, a Temesközben és Moldvában így terjedt el a *căput*
'kabát' (< m. *kaput*).⁶ Nem lehet véletlen, hogy a *clop* 'kalap' szóval
először a máramarosi ruméneknel találkozunk, akik igen korán nemesi
előjogokat élveztek s így ruházatukban is mindig felfelé törekedtek. A
magyar kalap idővel sokhelyt kiszorította az eredeti és a balkáni rumé-
nek között még ma is kedvelt *căciulă* nevű főveget. A *clop* igen gyakori

¹ Alexics: i. h. 32; Mândrescu: i. h. 40; Moldován: i. h. 809; Stan: i. h. 26.
Pont–Briand: *Dicționarul româno-francesu*. Paris–Leipzig, 1862. 71; Barbul:
i. h. 43, stb.

² Mândrescu: i. h. 50–1; Moldován: i. h. 809; Caba: i. h. 95; Alexics: i. h.
111; Vaida: *Tribuna* 1890, 341; DAcR. I, 679, stb.

³ Ld. ehhez Ung. Jb. IX (1929), 391, továbbá DAcR. I, 591–92; Costă-
chescu: *Doc. mold.* II, 743; *bobou* (Evangh. Govora, 1642. ap. Cipariu: *Analele*
155); *bubou* (Haneș: *Țara Oltului* 112), stb.; *gubă* alakban is előfordul: DAcR.
II, 323; Bîrlea: *Balade, colinde și bocete din Maramureș* 61; az Avasvidéken
(Mușlea: *Anuarul Arhivei de Folklor* I, 233); *gub* (Beszterce-Naszód m. *Bulletin*
Linguistique VI (1938), 191). Vö. még: *A Magyarorság Néprajza* I, 409. Buda-
pest, é. n.

⁴ Egy 1780-ból származó végrendeletben: l. laibăr verde de *barșon* (Iorga:
Acte românești 52); Alexics: i. h. 30; Mândrescu: i. h. 39; Barbul: i. h. 43, stb.

⁵ DAcR. I, 687; Bîrlea: i. h. 43; Gregorian: i. h. 56, stb. Az *a îmbumba*,
'begombolni', *îmbumbat* 'begombolt' származékok már Molnár szótárában is
szerepelnek (1822. 178, 179). – Itt említjük meg, hogy a gombostű Erdélyben és
Bukovinában *bumbușcă* (< m. *gombostű*), másutt azonban *ac cu gămălie*, Vö.
DAcR. I, 689; Alexi: *Rum.-Deutsch. Wb.* 53; Niculescu–Varone: *Folk. rom.*
din Ardeal 61 (Kalotanádas. Kolozs m.), stb.

⁶ DAcR. I/2, 116, ahol ilyen mondatokat találunk: *Căput mândru tot*
bumbit (*bumbit* 'gombokkal ellátott'); Pașca: *Glosar* 14 (Gorj); Barbul: i. h. 44.
Caba: i. h. 95; Hetco: i. h. 45; Moldován: i. h. 810; Stan: i. h. 29; Gregorian:
i. h. 56. Régi adat 1791-ből: Blănițu *căputului* (Brassó. Iorga: *Acte românești* 267.)

Erdélyben és a Temesközben, de szórványosan Moldvában és Havas-
elvén is előfordul.¹ A *chepeneag* 'köpenyeg' esetében, a nélkül, hogy
az Ókirályság területén török közvetítés lehetőségét kizárnók, szó-
földrajzi, valamint szótörténeti és hangtani okokból inkább magyar
közvetítésre kell gondolnunk. Már a *Lexicon Marsilianum*-ban előfor-
dul és seholsem terjedt el úgy az élő népi nyelvhasználatban, mint éppen
Erdélyben.²

A török eredetű moldvai és havaselvi *basma*, *maramă* helyett
Erdélyben általánosan elterjedt *chindeu* 'kendő',³ valamint a szintén
magyar eredetű *chischineu*, *chescheneu*, 'keszkenő'⁴ (< m. *kendő*, ill.
keszkenő) a rumén parasztasszony és parasztleány világába vezet.
E szavakkal közmondásokban is sűrűn találkozunk, annak jeléül, hogy
a népi bölcsesség kifejezésére ugyanolyan alkalmasak, mint a hétköznapi
dolgok megjelölésére. Az Avasvidéken pl. a következőképpen fejezik ki
azt az óhajt, hogy az asszony ne parancsoljon az urának: »Să nu poron-
cească *chescheneu* la *clop* în veac!«⁵

A csipkére és csipkeverésre nem találunk rumén eredetű ősi szót.
A lengyel eredetű *horbotă* Moldván keresztül terjedt el, az irodalmi

¹ A DAcR. I/2, 568 bőséges adatközléséhez vö. még: *clopu* cel bun cu 2
mărieși (Bîrlea: *Insemnări maramureșene* 14. XVIII. század vége); *clop* Bobb:
Dict. 213; cu *cloapele barșonite* (Bihar m. *Culegere de doine, strigături și chiuțuri*.
Brașov, 1922. 282); Să nu poarte struț, în *clope* (Rădulescu – Codin: *Din Corbiu-
Muscelului*. Din viața poporului român XXXIX, 10); az Avasvidéken *clop*
'pălărie' (Mușlea: *Anuarul Arhivei de Folklor* I, 231); *Bulletin Linguistique*
VI (1938), 207 (Beszterce-Naszód m.); *klóapâ*, *klop* 'alter oder schlechter Hut'
(Marginea. *Codrul Cosminului* IV/V₂, 233); Să 'l puie feciorii în *clop* (Gocan-
Florian: i. h. 105); Numa *colop* cu cununi (Alsó-Fehér m. Bologa: *Poezii* 236);
clop (Ugocsa m., Avasvidéke, Máramaros m., ld. Tamás: *Ugocsai magyar-rumén
kapcsolatok* 14); *clop* (Kalotánadas. Kolozs m. Niculescu–Varone: *Folk. rom.
din Ardeal* 34, 62). A *colopar* 'kalapos' származék már a magyarból fordított
Batrachomyomachia szövegében is előfordul (1816. Vö. *Ungaria* IV (1895), 325).

² Tagliavini: i. h. 111–12; lau dezbrăcat de *căpeneag* (Biró: *Evangeliile la
toate duminicile*. La Buda, 1799. 41); *kepenëg* (Molnár: *Wb.* 88); *kăpeñeag*
(Bánság. *Bulletin Linguistique* III (1935), 169); DAcR. I/2, 102, stb.

³ L. pl. *kengyeu* 'mantile' (Tagliavini: *Lex. Mars.* 111); DAcR. I/2, 361;
Stan: i. h. 30; Caba: i. h. 101; *tšindžeu*, 'șervet mai lung pus pe părete' (Gregorian,
i. h. 63); *k'indeawă*. 'essuie-main' (a mőcoknál; *Bulletin Linguistique* II (1934),
111), stb.

⁴ Már a *Cateh. calv.*-ben megtaláljuk (ed. Baritiu, 22, 125); DAcR. I/2,
382; *chischinău* (Alsó-Fehér m. *Tribuna* 1887, 133); Fráncu – Candrea: *Munții
Apuseni* 227; Barbul: i. h. 45; Stan: i. h. 30; *cheschenăuă* (Szilágy m. *Tribuna*
1890. 362), stb.

⁵ Egy mese szövegében, vö. *Anuarul Arhivei de Folklor* I (1932), 191.

nyelvben pedig a francia *dantelă* gyökerezett meg. Erdélyben azonban még ma is túlnyomóan a *cipcă* (< m. *csipke*) szót használják, melyet *csiþlye* alakban már a Lexicon Marsilianum szerzője feljegyzett.¹ Északerdélyből ismerjük a *fiteu* 'fejtő, színes gyapjúfonál' szót, mely a m. *fejtő* (Szinyei: Magyar Tájszótár 560) átvétele.² Az ingujj végére varrt fodros csipkét Erdélyben *fodor*, *fodori*-nak hívják (< m. *fodor*), míg az irodalmi nyelv ebben az esetben is a francia eredetű *manșetă* szót használja a népies román *încrețitură* helyett.³

Azoknál a szavaknál, melyek a magyarban német eredetűek, az erdélyi ruménbe azonban részint magyar, részint pedig német (erd. szász) közvetítéssel jutottak, csak a legnagyobb óvatossággal állapíthatjuk meg a közvetlen forrást. A német *Leibel* 'mellény' *lájbi*, *lájbli*, *lájbri*, *lábri* (Szinyei: i. h. I, 279) alakban szerepel a különböző magyar nyelvjárásokban, a ruméneknél ezzel szemben *laibăr*, *laibără*, és *labreu* alakban.⁴ Kétségtelen, hogy pl. a *labreu* változat a m. *lájbri* megfelelője, míg a *laibăr* inkább a német *Leibel* átvételének tekinthető. Vannak olyan esetek is, amikor a hangtani ismérvek teljesen cserben hagynak bennünket. A magyar népnyelvben a kötényt sokszor *surc*-nak hívják, így a ruménben is, ahol *șurț* és *șorț* egymás mellett fordul elő. Ilyenkor nyugodtan állíthatjuk, hogy a szó elterjedéséhez nagyban hozzájárult a *surc* szónak az erdélyi magyar nyelvjárásokban tapasztalható elterjedtsége.⁵ Csak nyelvünkől magyarázható a rumén *pantlică*, *panglică*, 'pántlika, szalag'. A magy. *pántlika* etimonja valószínűleg a

¹ ed. Tagliavini, 104; 2 *căițe cu cipce* (1780. Iorga: *Acte românești* 54); *șipko* 'ing-hímzés' (Birchiș-Marosberkes. Krassó-Szörény m. Weigand, *Jahresh*, IV, 331); Bîrlea: *Cântece* 7,11, 40; *cipcă* (Kalotánadas. Kolozs m. Niculescu Varone: *Folk. rom. din Ardeal* 59), stb. A *clop cu cipcă* kifejezésre l. DAcR. I/2,472.

² A DAcR. nem említi. Vö. Moldován: i. h. 812; Alexics: i. h. 56; *fitău*, 'ață colorată, bumbac colorat' (Szilágy m. *Tribuna* 1890, 353); Pașca: *Glosar* 27, (Negriștea-Negerfalva. Szolnok-Doboka m.); 'ață de mătăsă' (Bihar m. *Convorbiri Literare* XX, 1010); Barbul: i. h. 47; cu *fitău*, (Krácsfalva. Máramaros m. Papahagi, i. m. 164), stb.

³ Már Molnár nyelvtanában előfordul: *fodorii* 'die Mangetten, Tazen' (369. l.); DAcR. II, 152; Măneștii se încheie cu *fodori* (Păcală: *Rășinariu* 193, *fodori* 'crețele dela mână' (Țara Oltului. Șezătoarea XII, 149); *fodur* 'încrețitură la mîneștii ei' (Densusianu: i. h. 317); *fodorii* 'partea de jos a șorțului' (Haneș Țara Oltului 116); *fodor* 'fodor' (Stan: i. h. 34); *fodoră* (Caba: i. h. 97; Moldován: Magyar-Román Szemle I, 195); *fodră* (Moldován: *Alsó-Fehér* 812, Alexics: i. h. 56); *fodorii* o parte a mîneștii, dela pumnaș în jos' (Gregorian i. h. 58); *fodriță* (Kalotánadas. Kolozs m. Niculescu-Varone: i. m. 59), stb.

⁴ Utóbbi Bihar m.-ben, vö. Alexics: i. h. 113; Weigand: *Jahresb.* IV, 310.

⁵ Vö. Borcia: *Jahresb.* X, 214.

német nyelvjárásokban előforduló *pantl* (vö. Bárczi: Magyar Szófejtő Szótár 234), a *pántlika* származék azonban már közvetlenül magyar forrásra utal.¹ Erdélyen kívül néhol a *plambicǎ* alakváltozattal is találkozunk, ezzel szemben az irodalmi nyelv a *panglicǎ* mellett kötött ki. A *tisǎu* (< m. *tűsző*) néven ismert zsebekkel ellátott bőrvet a magyar paraszt már nem használja, az erdélyi rumének, valamint a magyarországi tótok és rutének még ma is hordják.²

Az erdélyi és bánági rumén népnyelvben a pipázás szókincese is erős magyar hatásra vall. Nyelvünkől származik mindenekelőtt a *dohány* neve: *dohan*, *duhan*, mely a kevésbé elterjedt német *tabac* szóval együtt a török eredetű moldvai és havaselvi *tutun* szerepét tölti be. A *tutun* szót az erdélyi rumén paraszt és pásztor az »úri« (regáti) szavak közé sorolja³ és valószínűleg ugyanez a társadalmi értékelés az oka annak, hogy a magyar eredetű nyelvjárási elemek az idegen közuralomra támaszkodó rumén köznyelv egységesítő törekvéseinek sikerrel tudnak ellenállni.⁴ A *pipás* már a Budai Szótárban *pipas* (< m. *pipás*),

¹ A szó már a XVIII. század második felében megjelenik: 3 ștuc *pantlice* negre (Furnică: *Din istoria comerțului* 43); Molnár: Wb. 15; Alexics: i. h. 88; Barbul: i. h. 51; Caba: i. h. 99; Hetco: i. h. 49; Moldován: i. h. 815; cu cipeǎ și cu *pantlicǎ* (Mondorlak-Mândruloc. Arad m. *Culegere de doine, strigături și chiuituri*. Brașov, 1922. 63); *pamblice* (G. Tistu: *Folklor din județul Buzău*. București, 1928. 8); *plambicǎ* (Ialomița. Buletinul »Philippide« V (1938), 170); a *plănticǎ* 'panglicǎ' esetében szerb közvetítésre is gondolhatunk (I. Boceanu: *Glosar de cuvinte din județul Mehedinți*. Analele Academiei Române. Mem. Sect. Lit. Ser. II. Tom. XXXV, 99). – Ld. még a *panglicǎrie* 'Bandweberei' származékot (Alexi: RDWb.).

² Vö. *A Magyarság Néprajza* I/2, 421. – Erre a szóra csak északerdélyi adatokat ismerünk: Moldován: i. h. 818; Caba: i. h. 29, 101; *tisǎu* 'chimir, cingătoare de pele' (Szilágy m. Vaida: *Tribuna* 1890, 382); *t'isǎu* 'tűsző' (Arad m. Alexics: i. h. 105); *Či te priñdē dē tisǎu, Și vină la făgădău* (Avasvidéke. Barbul: i. h. 54), stb.

³ Egy naszódmegyei adatszolgáltató szerint: »tutun zik domniy« (Bulletin Linguistique VI (1938), 209). Ugyanezen a vidéken a dohányt *tabac*-nak hívják, 'dohányozni' azonban *a dohăni*, *a duhăni*.

⁴ A szó már Sinkay Györgynek 1806-ban megjelent mezőgazdasági tanácsadó-jában előfordul (ld. Gáldi: MNy. XXXIX [1943], 366); az 1816-ban írott Batrachomyomachia-ban is megtaláljuk: *Din dohănu* Pinduluj (i. h. 305); »în lok de tabac (*duhan*)«, ahol a magyar szó a németet magyarázza (*Anweisung zum Hanfbaue, walachisch*. In Buda, 1828); Barbul: i. h. 46; Moldován: i. h. 811; Hetco: i. h. 46; Densusianu: i. h. 316; Gregorian: i. h. 57; az Avasvidéken *dohan* (Mușlea: *Anuarul Arhivei de Folklor* I, 232); *ca să cumpăr dohan... fǎră tabac ... mă și b'eteșesc* (Bréb. Máramaros m. Papahagi: i. m. 170); *cîn am dohan nu bag bagău în gură* (Bárdfalva, uo. 172); *paklă dă doan* 'paquet

vagy *duhănaș, dohaniș* (< m. *dohányos*).¹ A *duhan, dohan* szóból származik az *a duhăni, a dohăni* ige, míg az Ókirályságban a törökből fordított *a bea tutun* és az újabb keletű *a fuma* járja.² Hasonlóképpen áll szemben a török *lulea* szóval (Erdélyben és részben Moldvában) a hasonló jelentésű *pipă* (< m. *pipa*).³ A *pipă* elterjedési övezetében még egy magyar kölcsönszóval találkozunk: *jașcău* 'dohány zacskó' (< m. *zacskó*).⁴

A dohányzás szókincséhez tartozó magyar eredetű szavak is világosan mutatják, hogy a Kárpátokon innen és túl letelepedett rumének századokon át egészen különböző művelődéstörténeti körülmények között éltek és fejlődtek.

IV.

Vázlatos fejtegetéseink végére érve, ismételten rá kell mutatnunk arra, hogy dolgozatunkban a magyar-román történeti, nyelvi és művelődéstörténeti kapcsolatoknak csak azokat a mozzanatait érintettük több-kevesebb részletességgel, amelyek a rumén nyelv magyar eredetű szavainak vizsgálatából adódnak. Munkánk természeténél fogva sok részletkérdést kellett érintetlenül hagynunk, mert ezek tárgyalásához

de *tabac*' (Bánság. Bulletin Linguistique III, 145); vö. még uo. III, 119; V, 146; *duvan* (Torontál m. Costin: *Graiul bănățean* II, 89); *duhan, dohan* (Kalotánádas. Kolozs m. Niculescu-Varone: *Folk. rom din Ardeal* 38, 62), stb.

¹ Pașca: *Glosar* 46; Bulletin Linguistique V (1937), 144; Alexics: i. h. 51; Că gazda-i *dohaniș mare* (Bîrlea: i. h. 30); Că bărbăți-s *dohaniș* (Máragyulafalva, Papahagi: i. m. 97), stb.

² Furduinál: Si kinte și *duhenesté* (1818. ap. Gaster: i. h. II, 224); Barim *duhăněšt'e, kă ya pipa-y aiči si duhanu* (Bihar m. Bulletin Linguistique IV, 165); további adatok uo. II, 219; IV, 144; V, 146; VI, 209; *a duhaní* (moldvai adat. Marginea. Codrul Cosminului II/III, 391).

³ Ld. pl. »pipe (lule)« az »Anweisung zum Hanfbaue«-ban (Buda, 1828. 14); Molnár: Wb. 99; Lex. Bud. 505; Caba: i. h. 101; Aveam *k'ipă și dohan* (Farkasrév. Papahagi: i. m. 100); Șezătoarea II, 42 (Munții Sucevei), stb.

⁴ 1812 óta ismerjük különböző rumén szövegekből: (Bîrlea: *Insemnări maramureșene*, 79); ld. még DAcR. II/2, 11; továbbá Șezătoarea XIX, 43 (Bukovina); *jașcău* 'o pungă mare, făcută din beșică de bou' (uo. II. 41. Munții Sucevei); Densusianu: i. h. 341; Gocan-Florian: i. h. 132; *jașcău* 'un săculeț mic de piele în care se ține tutunul' (Bîrlea: *Cântece* 24); *jășcău (dă duhan)* 'dohányzacskó' (Székudvar. Arad m. Saját gyűjtés); *jășcău* 'punga, mai ales de tăbac, făcută din beșică sau din pielea care învăluie testiculile berbecelui' (Morgonda-Merghindeal. Nagyöküllő m. Țara Oltului 1902, No. 12. p. 7); *jașcău* 'săculeț' (Vaida: *Tribuna* 1890, 361); *jașcău* 'zsacskó, főleg dohány' (Stan: i. h. 38); vö. még Weigand, *Jahresb.* VI, 82 és IX, 225, stb.

nem rendelkezünk egyelőre sem elegendő anyaggal, sem pedig megfelelő előmunkálatokkal. Figyelmen kívül hagytuk azt a nagy terjedelmű szóanyagot is, amely eddigi kutatásaink szerint csak aránylag kis sugarú tájakon átvett magyar elemekből áll s így pusztán helyi jelentőségűnek tekintendő. Ezeknek egyszerű felsorolása is nagyobb terjedelmű táj-szótárt töltené ki. A magyar kölcsönszavak nyomán kimutatható művelődéstörténeti hatások terén különösen a népi érintkezések számtalan részletkérdése vár még tisztázásra s ebből a szempontból főleg a néprajzi kutatásoktól várhatunk gazdag, új anyagot. Ezúttal csak néhány lényeges vonást ragadhattunk ki, az összefoglaló ábrázolás a jövő feladata. Jelenleg inkább a magyar magas műveltségnek a ruménség egyetemére gyakorolt hatását látjuk tisztábban, de remélhető, hogy a nehezebben elvégezhető és hosszadalmasabb adatgyűjtést igénylő néprajzi kutatások törekedni fognak az így nyert kép minél tökéletesebb kiegészítésére. Bizonyos, hogy az eredmény tájegységenként lényeges eltéréseket fog mutatni, már azért is, mert a ruménség művelődési, társadalmi, gazdasági és jogi viszonyai koronként és tájanként nem voltak azonosak.

Értékelési kísérletünk megítélésében tehát nem mellőzhetők a fenti szempontok. Célját teljesen el fogja érni, ha ösztönzésül szolgálhat a további munkára. E mellett igyekeztünk bőséges adatközléssel még jobban megvilágítani a magyarságnak azt a hivatásszerű művelődéstörténeti szerepét, amelyet saját kultúrjainak és a Nyugat szellemi áramlatainak közvetítésével játszott a középkortól kezdve napjainkig. Ennek a művelődésterjesztő munkának gyümölcseit élvezték keleti és déli szomszédaink, közöttük az ortodox bizánci-szláv kultúrkörben megjelenő és onnan nyugati műveltségű tájak felé terjeszkedő rumének is. A magyar művelődés sugárzási ereje történelmünk sorsfordulataival erősödött vagy gyengült, de mindig elevenen hatott, akkor is, ha csak Erdélyre kellett szorítkoznia.

A rumén vajdaságok tudvalevőleg csak a fanarióta kor megszűntével (1821) kerültek bensőségebb viszonyba a nyugati műveltséggel. Akkoriban azonban már mélyen szántó különbségek határozták meg az erdélyi művelt rumén és a vajdasági (havasalföldi és moldvai) rumén típusát, olyan különbségek, amelyek a két különböző viszonyok között kialakult táj nyelvében is mindmáig fellelhető és kimutatható nyomokat hagytak. Az erdélyi rumén műveltség a magyar és magyar közvetítésű nyugati latin-német kultúra színeivel gazdagodott, a Kárpátokon túli pedig, ortodox bizánci-szláv hagyományait megőrizve, törökös, majd franciás jelleget öltött. Bármilyen elemi erővel is igyekeztek azonban a Kárpátokon túli ruménség felsőbb társadalmi rétegei a franciás nyugati művelt-

séghez hasonulni, a régi és újabb magyar nyelvi hatások és a francia nyelvi hatások között alapvető különbséget látunk. A magyar hatás a régebbi, a két nép együttélésének szerves eredménye, jelentős megnyilvánulásai a ruménség minden rétegét áthatják, számos magyar szónak régies, meghitt hangulata fejlődött. A francia hatás újabb keletű, mesziről átültetett, inkább osztályműveltséget teremtő, amely azonban nélkülözi a hosszú évszázadok hagyományainak erejét s a szélesebb néprétegek felé sohasem tudott szélesebb ösvényt kitaposni. Ezért a nagyrészt már a kései középkorban átvett magyar szavak helyét inkább csak a franciás műveltségű felsőbb társadalmi körökben veszélyeztethetik divatos hangzású francia riválisok. A rumén népnyelvben megingathatatlanul élnek tovább az ilyenféle, a néplélekbe mélyen beidegzett szavak; *a fǎgǎdui*, *a îngǎdui*, *pildǎ*, míg a franciáskodó *exemplu*, *a permite*, *a promite* előkelő hangzásukkal sem pótolhatják a bibliai szövegekből is mindenütt jól ismert magyar eredetű, régesrégén befogadott szavak bensőséges hangulatát, megszokott csengését. Sok régi magyar szót fenyegetett veszély az idők folyamán, de legtöbbször, éppúgy mint számos mélyen gyökerező szláv eredetű népnyelvi szó, diadalmasan került ki újdonsült vetélytársakkal vívott küzdelméből. Így állotta meg a helyét a fanariótakorban az *oraș* az újjörög *politie* szóval, Erdélyben az *urbe* szóval szemben. Egyiket sem a történelmi táj természetes erői építették bele a ruménség művelődéstörténeti fejlődésének menetébe, túlkésőn érkeztek ahhoz, hogy hozzáhasonulhassanak a történeti rumén szókincs elemeihez, amelyekhez a magyar eredetű szavaknak jó része tartozik.

Szépszámú rumén köznyelvi és még több népnyelvi szóról mondhatjuk ugyanazt, amit Hasdeu a magyar eredetű *alean*-ról állapított meg: »*Alén e mult mai frumos decât neologismul melancoliă și va rămâne în graiu, mai ales ca termen poetic alăturî cu sinonimul mai figurat, dar mai puțin energic: inimă-albastră.*« (Etym. Mag. 822).

Tamás Lajos